

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend.

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

CALVIJN EN DE KERKORDE VAN GENEVE III

Ontwikkelingen in de jaren 1542-1561

We hebben over het ontstaan van de kerkorde van 1541 gesproken, en kennis genomen van haar inhoud.

Wat volgde er na haar aanvaarding? Hoe ging het in de praktijk?

De meeste bepalingen leverden in de praktijk geen bijzonder moeilijkheden op. Er waren zaken die nog nader geregeld moesten worden (bijv. de huwelijkswetgeving, regelingen voor het kerkelijk leven in de tot Genève behorende dorpen). Een en ander kreeg zijn beslag in de jaren die volgden. Met betrekking tot één onderdeel van de kerkorde ontstond er moeite en zelfs felle strijd.

De excommunicatiebevoegdheid

In de loop van de jaren-1540 stak nieuwe oppositie tegen Calvijn de kop op. In 1548 behaalde de oppositiepartij, die onder de oud-Genèefse bevolking talrijke aanhangers had, bij de verkiezingen de meerderheid. Es brak voor Calvijn een extra-zware periode aan, die pas in 1555 eindigde.

Een omstreden zaak was de tuchttoefening door het consistorie, de kerkeraad. De strijd daarover kwam tot een

hoogtepunt in de zaak-Berthelier. Berthelier, door de kerkeraad afgehouden van het avondmaal, verzocht in 1553 de Kleine Raad hem toestemming te verlenen weer aan het avondmaal te mogen deelnemen. Calvijn, door de Raad gehoord, houdt staande dat het recht om iemand tot het avondmaal toe te laten of van het avondmaal af te houden toekomt aan de kerkeraad. Deze heeft ook de bevoegdheid iemand uit de kerk uit te sluiten. De Kleine Raad neemt een ander standpunt in, en voldoet aan het verzoek van Berthelier. Calvijn wil van geen wijken weten; op de zondag na het raadsbesluit houdt hij een preek die veel weg heeft van een afscheidswoord. In diezelfde week geven de predikanten de Raad te kennen dat zij zich willen houden aan de in 1541 vastgestelde bepalingen; of anders liever willen sterven, verbannen worden of nog andere straf ondergaan.

De overheid besluit advies te vragen aan Bern, Zurich, Bazel en Schaffhausen. Nadat antwoorden uit die steden ontvangen zijn, duurt het nog ruim een jaar voor er een beslissing valt. Inmiddels is de partij van Calvijn versterkt door de toevloed van honderden gereformeerde Franse vluchtelingen, die in Genève burgerrecht verkrijgen. Bij de verkiezingen in januari 1555 lijdt de oppositie tegen Calvijn een gevoelige nederlaag; de vier nieuw gekozen burgemeesters, alsmede de meerderheid van de

HOOFDARTIKEL

Calvijn en de kerkorde van Genève III
D. Deddens

UIT DE SCHRIJFT

Hij komt!
F.J. van Hulst

KERKELIJK LEVEN

Perfectionisme II / Driestarren
B. Luiten

Y K OP DE KERK TE

Zaltbommel
Klaas Leerlooijer

UIT DE HISTORIE

Worden ook 'goede heidenen' zalig? II
M.J. Arntzen

REACTIE

Het vraagstuk van de kerk na het Schilderjaar
P.H. Roorda

REACTIE

Het vraagstuk van de kerk na het Schilderjaar
T. Dekken'

PERSSCHOUW

W.G. de Vries

Grote Raad staan nu aan Calvijns kant.

Het jaar 1555 wordt voor hem het jaar van de overwinning. In februari kan hij aan Bullinger schrijven: 'Onlangs is eindelijk na lange strijd besloten dat ons het recht tot excommunicatie toekomt'.³⁰ De overheid, de Kleine Raad, zal niet meer ingrijpen in kerkelijke tuchtzaken.

In de jaren hierna, tot de dood van Calvijn in 1564, worden nog meer dingen bereikt. *In 1561 wordt een tweede redactie van de kerkorde vastgesteld. Zij bevat aanvullingen en verbeteringen.*

De zelfstandige kerkeraad

Het consistoire, de kerkeraad kon nu vrijer te werk gaan en in zelfstandigheid opzicht en tucht oefenen, zonder daarin door de overheid bemoeilijkt te worden. (De lezer bedenke hier wel, dat de taak van het consistoire beperkter was dan die van onze kerkeraad, zie art. 36 van onze kerkorde. Enerzijds was er de overheid die de bepalingen inzake het kerkelijk leven als háár verordeningen vaststelde en uitvaardigde, en die voorts inzake diverse kerkelijke aangelegenheden, bijv. de benoeming van álle kerkelijke ambtsdragers de beslissing aan zich hield. Anderzijds was er de *Vénérable Compagnie* (college van predikanten) met háár taken en rechten.)

Het geheel eigen *kerkelijk* karakter van het consistoire werd onderstreept door een kleine, maar betekenisvolle verandering. Steeds had de Kleine Raad uit eigen midden een van de burgemeesters tot lid van het consistoire benoemd. Deze fungeerde ook altijd als voorzitter van de kerkeraad. Dáárin kwam na 1555 géén wijziging. Hij presideerde echter jarenlang mét het teken van zijn waardigheid als burgemeester, zijn ambtscepter. Daar kwam in 1560 een einde aan.

De strijd, door Calvijn gevoerd voor een college dat samengesteld was uit ouderlingen en predikanten en dat in onafhankelijkheid kerkelijke tucht kon uitoefenen, was

voor hem onopgeefbaar omdat hier naar zijn inzicht de *christocratie* in de kerk in geding was. De kerkelijke tucht door de kerkelijke ambtsdragers zag hij als een schriftuurlijke inzetting, onopgeefbaar met het oog op de eer van God, de heiligheid van de gemeente en het heil van de zondaar.³¹

Maar tevoren stond het voor hem al vast, dat zich weerstand zou voordoen. Die weerstand zou er zéker zijn onder de bevolking. Maar naar te voorzien was zouden er reserves zijn ook bij de overheid. Een zelfstandig kerkelijk college met tucht- en excommunicatiebevoegdheid was in heel het gebied van het Eedgenootschap een novum. In geen enkele stad waar de overheid de zijde van de reformatie gekozen had kwam zulk een college voor. Bij deze stand van zaken is het te meer verstaanbaar dat direct al in het ontwerp van de kerkorde van 1541 een *brug* werd gebouwd die het voor de overheid gemakkelijker maakte: alleen overheidspersonen ouderling, te verkiezen en te benoemen door de overheid zelf, naar een vaste regel: twee uit de Kleine Raad, vier uit de Raad van Zestig, zes uit de Raad van Tweehonderd.

In de *personen* lag er tussen kerk en overheid op deze wijze een verbinding, in de *bevoegdheden* lag het grote verschil: potestas spiritualis én civile judicium, geestelijke macht én burgerlijke autoriteit en rechtsmacht, kerkelijke tucht en overheidsstraf.

Dit verschil betekende uiteraard niet, dat kerk en overheid niet nauw aan elkaar verbonden waren – alles wat wij in deze artikelen vermeld hebben toont de verbondenheid aan. Steeds heeft Calvijn er op gewezen dat overheid en kerk tegenover elkaar wederzijdse verplichtingen in acht hadden te nemen en in harmonie met elkaar hun taak hadden te vervullen. Veelal heeft men de constellatie te Genève gekarakteriseerd als een *theocratie*.³² Ook wel met de termen *christocratie*, *bibliocratie*. Als met deze termen bedoeld wordt een bestel, waarbij de staat geheel onderworpen is aan de kerk, zijn zij op Genève zeker niet van toepassing. Niet te ontkennen valt dat Calvijn persoonlijk een sterke invloed heeft gehad ook op het overheidsbeleid. Maar dit persoonlijk element zegt niets betreffende de structuur van de verhouding tussen overheid en kerk in Genève.

De kerkeraad als kerkelijk college met onafhankelijke tucht- en excommunicatiebevoegdheid was in Zwitserland niet alleen een nieuwe figuur, maar bleef daar ook een unieke instelling. Het voorbeeld van Genève heeft geen navolging gevonden. Waar pogingen ondernomen werden om te komen tot zelfstandige kerkelijke tucht-oefening zijn deze niet gelukt.

Een belangrijke aanzet werd in een vroeg stadium, nog vóór het optreden van Calvijn, te *Bazel* gegeven door *Oecolampadius*. In 1530 gaf hij daar in een uitvoerige rede voor de Raad zijn opvattingen te kennen over tucht-oefening door de kerk als een zaak van eigen aard, te onderscheiden van de overheidsstraf.³³ Er moesten weer ouderlingen komen, en er zou een college moeten worden

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RUIJTER, PROF. DR. C. TRIMP, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 83,50 per jaar; f 44,75 per halfjaar; studenten f 68,- per jaar (binnenland). Buitenland: f 137,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ingesteld bestaande uit de vier stadspredikanten, vier raadsheren, en vier mannen uit het volk. Aan dit college zouden behalve de tuchttoefening ook andere kerkelijke taken moeten worden toevertrouwd. Uit kerkrechtelijk én kerkhistorisch oogpunt blijft deze rede belangrijk; zij is niet ten onrechte 'een kerkhistorische gebeurtenis van grote stijl' genoemd.³⁴ In een hierop volgende regeling ondernam de Raad een en ander dat aan de wensen van Oecolampadius tegemoet kwam, maar al spoedig werden weer stappen terug gedaan. Na het overlijden van Oecolampadius in 1531 werd nog een 'Kirchenrat' met beperkte bevoegdheid in het leven geroepen, maar deze werd in 1539 door de Raad afgeschaft.³⁵ In de lijn van Oecolampadius is Calvijn verder gegaan.

Te *Lausanne* streefde *Viret* naar een kerkorde in de geest van Genève. Met betrekking tot de kerkelijke tucht was hij het geheel eens met Calvijn. In het algemeen kon hij hierin op volledige steun rekenen in eigen kring en bij de kerken die mede deel uitmaakten van de classis *Lausanne*. Kans van slagen kreeg hij evenwel niet, onderhorig als men in *Lausanne* met het betreffende deel van Waadtland nu eenmaal aan Bern was.³⁶

In Zürich is er ten tijde van *Zwingli* geen college in het leven geroepen dat overeenkomst vertoont met het Geneefse consistorie en heeft de figuur van de kerkelijke excommunicatie ontbroken.³⁷ Dit was ook het geval tijdens de lange ambtsperiode van Bullinger, die ter zake het standpunt van Erastus bevestigd heeft.³⁸ In Zürich bleef er een duidelijke onderschikking van de kerk onder de staat. Het *Ehegericht*, in 1525 door de Raad gecreëerd als tribunaal voor huwelijkszaken, was geen kerkelijk college, al maakten twee predikanten daar deel van uit.³⁹

De kerkeraad aan het werk

De vergaderingen van de kerkeraad verliepen anders dan bij ons. Ze werden iedere donderdag gehouden, gewoonlijk in de kapittelzaal van het voormalige klooster, dicht bij de St. Pierre. Zoals gezegd, werden zij gepresideerd door een van de vier burgemeesters. Aan weerszijden van hem stond een bank. De ene voor de ouderlingen, de andere voor de predikanten. Op de bank van de predikanten zaten ook de predikanten die in de dorpen dienden. Calvijn zat altijd aan het hoofd van deze bank. Hij was bijna altijd aanwezig. Ontbrak hij, dan was hij of ziek of uitstendig.

Bij iedere zitting werd nauwkeurig genoteerd wie aanwezig was. Aan het einde van het jaar ontving iedere ouderling een bescheiden bedrag voor elke zitting die hij had bijgewoond. De predikanten werden voor hun presentie niet extra betaald. Hun participatie behoorde tot hun ambtswerk, waarvoor zij een traktement ontvingen van de overheid. Behalve de predikanten en ouderlingen was er een scriba of secretaris, door de Raad ter beschikking gesteld. Hij maakte geen deel uit van het consistorie, maar notuleerde. Voor iedere zitting ontving hij een wat hoger bedrag dan de ouderlingen. Er was nog een tweede figuur die voor de kerkeraad dienst verrichtte: de beambte wiens

taak het was gemeentelieden te sommeren om voor de kerkeraad te verschijnen. Ook hij werd voor elke zitting hoger betaald dan de ouderlingen. Jarenlang, vanaf het begin tot in 1557 toe werd deze functie vervuld door een en dezelfde persoon (Claude Vovrey, van wie weinig bekend is). De scriba was gewoonlijk een notaris.

In 1542 waren er in de stad en de dorpen in totaal negen predikanten. In 1564, het jaar van Calvijns dood, was hun aantal negentien. In de vergaderingen kwam de numerieke meerderheid van de predikanten weinig tot uitdrukking. De absentie van ouderlingen was bijzonder gering. In de jaren 1559-63 bedroeg het jaarcijfer van de presentie van de twaalf ouderlingen: 10 à 11. Maar in drie van deze vier jaren waren er gemiddeld minder predikanten dan ouderlingen aanwezig.⁴⁰ De predikanten van de dorpen lieten vaak verstek gaan. In 1561-62 vervulden de predikanten veel taken in Frankrijk.

De kerkeraad was in het leven geroepen voor vermaning en tuchttoefening. Op grond van wat tot nu toe uit de bronnen gepubliceerd is, moet geconcludeerd worden dat week in week uit tal van personen voor de kerkeraad verschenen, die in de meeste gevallen door hem waren opgeroepen. Op niet verschijnen na gedaagd te zijn stond gevangenisstraf. Men werd gehoord en er werd een besluit genomen. Soms werd een zaak niet aanstonds beslist, omdat het nodig was meer zekerheid over de feiten te krijgen. Opgeroepen werden personen uit alle lagen van de bevolking, mannen en vrouwen, uit de stad en uit de dorpen. Het aantal van hen die in de jaren 1541 door de kerkeraad werden vermaand valt niet te schatten, maar moet bijzonder groot zijn geweest.

Het aantal tuchtgevallen heeft in de tijd van Calvijn in de honderden gelopen. Walter Köhler heeft statistieken samengesteld, met getallen van jaar tot jaar.⁴¹ Bij Köhler heeft Plomp zich aangesloten.⁴² Daarna heeft E.W. Monter een nieuw onderzoek ingesteld, dat tot andere cijfers leidde. Om twee voorbeelden te noemen: Köhler komt voor het jaar 1557 tot een aantal van 279, Monter zegt: bijna 200. Voor 1559 vermeldt Köhler 304, Monter ruim 200. Terzijde zij opgemerkt dat na Calvijn de lijn nog gestegen is: volgens Monter waren er 499 tuchtgevallen in 1566, en 535 in 1569.⁴³

De gegevens die gepubliceerd zijn leiden tot de conclusie dat zich bij de tuchttoefening in allerlei opzichten variatie heeft voorgedaan. Soms werd deelname aan het avondmaal ontzegd voor één keer, soms voor niet bepaalde tijd, waarbinnen dan blijk moest worden gegeven van berouw en bekering. Ook voor de afhouding van het avondmaal gebruikt Monter de term excommunicatie; hij geeft voorbeelden van gevallen waarin excommunicatie, opheffing daarvan, nieuwe excommunicatie elkaar in kort tijdsbestek afwisselden. Er deden zich ook gevallen voor van excommunicatie in de zin van volledige uitsluiting uit de gemeenschap der kerk. Soms vond deze in de kerkeraad plaats, soms bovendien in een publieke kerkdienst. Soms wel, soms niet werd de excommunicatie bekend gemaakt aan de overheid.⁴⁴

Intussen blijkt de kerkeraad zich niet uitsluitend te hebben bezig gehouden met het horen van opgeroepen personen en met vermaning en tuchttoefening. Zo lezen we van rapporten over afgelegde bezoeken, van personen die zich tot de kerkeraad wendden met een verzoek, van regelingen getroffen voor de komende avondmaalsviering. Gedurende een aantal jaren vroegen de meningsverschillen met de Raad ten aanzien van de tucht vrij wat tijd.

Bij dit alles moet echter, jammer genoeg, verklaard worden dat onze kennis van het werk van de kerkeraad in de jaren na 1541 bijzonder beperkt is. Het merkwaardige feit doet zich voor, dat de bron voor aanzienlijk meer kennis niet ontbreekt. In Genève zijn namelijk in het staatsarchief gegevens aanwezig over de wekelijkse vergaderingen van de kerkeraad gedurende vele jaren, van de tiende vergadering in de eerste tijd van 1542 af. Zij zijn te vinden in 21 verzamelbanden waarin de handelingen van de kerkeraad genoteerd zijn. Deze notities werden gemaakt tijdens de vergaderingen zelf. Een moeilijkheid is hierin gelegen dat zij niet gemakkelijk te ontcijferen zijn; er doen zich ernstige paleografische problemen voor. Hun complete inhoud werd nog nooit bestudeerd. Voorzover bekend, heeft slechts één persoon de delen min of meer doorgelezen: de Geneefse oudheidkundige Frédéric-Auguste Cramer, die in het midden van de vorige eeuw gegevens uit de delen publiceerde, maar dit helaas deed op een wijze die veel te wensen overliet.⁴⁵

Aan deze publikatie van Cramer is daarna telkens ontleend. Bijvoorbeeld in de uitgave van Calvijns werken door Baum, Cunitz en Reuss (niet zonder kritiek, hier en daar met verbetering), door Doumergue, door Köhler en in navolging van hem ook door Plomp.

De kerkeraadshandelingen: een bijzonder belangrijk project

Plomp heeft verklaard dat niet te verwachten was dat de tekst van de juistgenoemde delen binnen afzienbare tijd zou worden uitgegeven.⁴⁶ Al ongeveer twintig jaar geleden heeft Robert M. Kingdon gewezen op de noodzaak met betrekking tot deze bronnen iets te ondernemen.⁴⁷ Hij is daar meer dan eens op teruggekomen. Maar er gebeurde niets. Dit deed hem besluiten zelf het werk van de uitgave ter hand te nemen. Een enorm karwei, waarvoor de medewerking van tal van deskundigen nodig is. Twee uitgevers toonden al interesse te hebben. Als de plannen mogen slagen, zou een kritische editie van het eerste deel, dat de periode 1542 tot 1544 bestrijkt, in 1994 voor publikatie gereed kunnen zijn (tenminste partieel).

In het belangwekkende artikel dat Kingdon verleden jaar schreef stelde hij de betekenis van het werk, waarmee vele jaren gemoeid zullen zijn, overtuigend in het licht.⁴⁸ We zullen nu een compleet en duidelijk beeld van het werk van Genève's kerkeraad kunnen krijgen. De statistieken van Köhler noemt Kingdon volkomen waardeloos.

D. Deddens

³⁰ CO, XV, 449.

³¹ Inzake de leer van Calvijn over de tucht als 'nota ecclesiae': W.G. de Vries, *Kerk en tucht bij Calvijn*, Capelle a/d IJssel z.j.

³² De term wordt gebruikt ook voor steden en landen waar de constellatie van staat en kerk, en hun relatie tot elkaar, anders was dan in Genève. Het komt telkens aan op de invulling van het begrip. Zie bijv.: E. Choisy, *La théocratie à Genève au temps de Calvin*, Genève 1897; J. Bohatec, 'Zur Eigenart des "theokratischen" Gedankens bei Calvin', in: *Aus Theologie und Geschichte der reformierten Kirche*. Festgabe für E.F.K. Müller, Neukirchen 1933, 122-57; idem, *Calvins Lehre von Staat und Kirche mit besonderer Berücksichtigung des Organismusgedankens*, Breslau 1937 (herdruk Aalen 1968).

³³ 'Oratio de reducenda excommunicatione' (in het Duits uitgesproken), in: Ernst Staehelin (ed.), *Briefe und Akten zum Leben Oecolampadi, II: 1527-1593*, Leipzig 1934, Nr. 750.

³⁴ Staehelin, a.w., 511.

³⁵ Een complete studie over Oecolampadius en de tucht: Akira Demura, *Church Discipline according to Johannes Oecolampadius in the setting of his life and thought*, Th.D. diss. Princeton Theol. Sem. 1964. Zie ook: idem, 'Calvin's and Oecolampadius' concept of church discipline', in: Neuser (ed.), *Calvinus ecclesiae Genevensis custos*, 187-9.

³⁶ Jean Barnaud, *Pierre Viret, Sa vie et son oeuvre (1511-1571)*, Saint-Amas 1911 (herdruk. Nieuwkoop 1973), 221-38, 439-83; D. Nauta, *Pierre Viret (1511-1571), medestander van Calvijn, in leven en werken geschilderd*, Kampen 1988, 53-83.

³⁷ A. Farner, *Die Lehre von Kirche und Staat bei Zwingli*, Tübingen 1930; R. Ley, *Kirchenzucht bei Zwingli*, Zürich 1948; H. Kressner, *Schweizer Ursprünge des anglikanischen Staatskirchentums*, Gütersloh 1953; R. Walton, *Zwingli's Theocracy*, Toronto 1967; Ulrich Gähler, *Huldrych Zwingli, his life and work*, Philadelphia 1986.

³⁸ A. Bouvier, *Henri Bullinger, le successeur de Zwingli, d'après sa correspondance avec les réformés et les humanistes de langue française*, Neuchâtel-Paris 1940, 83-109; J. Wayne Baker, 'In defense of magisterial discipline: Bullinger's "Tractatus de excommunicatione" of 1568', in: Ulrich Gähler u. Erland Herkenrath (ed.), *Heinrich Bullinger 1504-1575. Gesammelte Aufsätze zum 400. Todestag*, Zürich 1975, I, 141-59; G.A. Benrath, 'Die Korrespondenz zwischen Bullinger und Thomas Erastus', in: idem, II, 87-141; J. Wayne Baker, *Heinrich Bullinger and the Covenant: the other Reformed tradition*, Athens 1980, 55-140; idem, 'Christian discipline and the early Reformed tradition: Bullinger and Calvin', in: Robert V. Schnucker (ed.), *Calviniana. Ideas and Influence of Jean Calvin*, Kirksville 1988, 107-19.

³⁹ Walther Köhler, *Zürcher Ehegericht und Genfer Konsistorium*, 2 Bde., Leipzig 1932-42.

⁴⁰ Statistische gegevens in: E. William Monter, 'The consistory of Geneva, 1559-1569', in: Peter de Klerk (ed.), *Renaissance, Reformation, Resurgence*, Grand Rapids 1976, 64-6.

⁴¹ Köhler, a.w., II, 614.

⁴² Monter, a.art., (zie n. 40).

⁴³ *Ibidem*, 70.

⁴⁴ Plomp, a.w., 235.

⁴⁵ Frédéric-Auguste Cramer, *Notes extraites des registres du Consistoire de l'Eglise de Genève, 1541-1814*, Genève 1853.

⁴⁶ Plomp, a.w., 218-9.

⁴⁷ Robert M. Kingdon, 'The control of morals in Calvin's Geneva', in: Lawrence P. Buck and Jonathan W. Zophy (ed.), *The social history of the Reformation*, Ohio 1972, 3-16.

⁴⁸ Idem, 'Calvin and the establishment of consistory discipline in Geneva: the institution and the men who directed it', in: *Ned. Archief v. Kerkgesch.*, 70 (1990), 158-72.

HIJ KOMT!

De Heer komt, want Hij komt om de aarde te richten; Hij zal de wereld richten in gerechtigheid en de volken in zijn trouw.

Psalm 96 : 13

Psalm 96 is een heerlijke psalm om in de kerk samen met je broeders en zusters vol overgave te zingen. Melodie en woorden zijn op een jubelende toon gezet. Terrecht, want de inhoud van de psalm leent zich ervoor. Wie bewust zingt ontdekt al spoedig dat de strekking van de psalm echter veel te groot is voor de beslotenheid van een kerkgebouw.

De psalm is namelijk een oproep om de grootheid van de Here onder de volken te verkondigen. De zingers van de psalm moeten aan iedereen verkondigen: De Here is Koning!

Dat de Here koning is betekent dat Hij op naarde het recht bewaart. Hij komt als koning op voor recht en gerechtigheid. Dit is een prachtige belijdenis, die je aan jezelf en ook aan anderen mag voorhouden. Vooral in een situatie waar mensen elkaar onrecht aandoen, waar de een zucht onder geweldpleging, in wat voor vorm dan ook, van de ander.

Alleen het probleem is, van dat koningschap van de Here waarin Hij opkomt voor recht en gerechtigheid, daarvan is op dit moment niet veel te zien. Om in de kerk te zingen van de Here als koning en als rechter dat wil nog wel, maar wie op de wereld zal rich dat laten wijsmaken? Het is er immers verre van dat op aarde onder het koningschap van de Here recht en gerechtigheid heerst.

Nu weet de dichter van Psalm 96 dat zelf ook wel, maar die wetenschap laat hem toch niet zwijgen. Integendeel, hij roept heel de schepping op om zich maar vast te verblijden over de gerechtigheid van de Here. Hij komt immers. Hij is reeds op weg. Hij komt om de aarde te richten. De slotregel van de psalm, en dit is een belijdenis, luidt: Hij zal de wereld richten in gerechtigheid en de volken in zijn trouw.

In die laatste woorden mogen wij een verwijzing horen naar de komende Messias en zijn Rijk. Van die Messias profeteert Jesaja als het rijstje dat zal voortkomen uit de tronk van Isai (Jes. 11). In datzelfde verband zegt Jesaja van de Messias: gerechtigheid zal de gordel van zijn lendenen zijn en trouw de gordel van zijn heupen.

Dit betekent dat de Messias verwachting als inhoud heeft dat eens recht gedaan zal worden. Dat eens het onrecht dat in deze wereld zoveel kansen krijgt, hersteld zal wor-

den. Dan zullen de spotters vergolden worden en de volhardende wachters op het recht van de Here in het gelijk gesteld worden.

Hij zal komen als rechter om alles recht te zetten wat op aarde krom en verkeerd was. Dat is de troost van de Advent. Dat is tegelijk de rust van het geloot in de Advent. Immers, dat Hij komt om de aarde te richten in gerechtigheid betekent dat je dan als christen vandaag niet op je rechten hoeft te staan.

Dat hoeft niet in de wereld als je eens onrechtvaardig behandeld wordt. Dat hoeft in de kerk al helemaal niet als je daar een keer niet helemaal recht gedaan wordt.

Adventsvertrouwen is immers, zo zeker weten dat hij komt dat je onrecht rustig ondergaat. Zo belangrijk is jouw eer toch niet. De eer van God als de uiteindelijke hersteller van recht en gerechtigheid is veel belangrijker.

Houd dit jezelf maar voor als een broeder je gevoelig op de tenen gaat staan. Verlies je vreugde niet als je onrechtvaardig behandeld wordt door je baas. Verzin zelf geen wraak als je eens onheus behandeld wordt door een collega.

Want Hij komt immers. Hij zal alles rechtekken wat hier scheef was.

En daarom kunnen we als kinderen van God nu vast gaan meejubelen met de hemel, de aarde, de zee en de bomen welke Psalm 96 zo uitbundig laat juichen. De schepping zucht wel in barensnood, maar blijft zich verblijden in de Here want Hij komt immers. Hij komt om recht en gerechtigheid te doen.

Allen die daarnaar verlangend uitzien kunnen gelukgewenst worden met een woord van de Here Jezus: Zalig die honger en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden.

F.J. van Hulst

PERFECTIONISME II

De vorige keer zagen we, dat het een weldaad is hoe God ons met het volmaakte, het perfecte, leert omgaan. Hij stelt het ons als een belofte voor ogen: de kerkstad, die vandaag gebouwd wordt, zal eens schitteren naar alle kanten als een stad van parels en diamanten, inet suaten van goud. De levende stenen, die door de Heilige Geest worden samengevoegd in de eenheid van het ware geloof, zullen eens als edelstenen de heerlijkheid van God op volmaakte wijze weerspiegelen. Zo zal God midden onder ons zijn en wij bij Hem.

En het is niet alleen een belofte, nu al wil God ons aanzien in Jezus Christus. Zijn volkomenheid en gerechtigheid bedekken onze schuld en smet zo volledig, dat wij voor Gods ogen in het stralend wit door het leven mogen gaan, als hadden wij nooit zonden gehad of gedaan.

Op dit evangelie raak je nooit uitgekeken. En naarmate je je eigen gebrokenheid beter leert kennen, in allerlei opzicht, ga je je over Gods liefde en genade steeds meer verbazen.

Maar anders wordt het wanneer het perfectionisme zijn intrede doet. Dan wordt de *belofte* van de volmaaktheid omgezet in een *eis*, dan moeten wij in onszelf perfect zijn, nu al in dit leven. We hebben gezien hoe bij de evangelischen de mensen tot dit niveau worden opgezweept. Een tijdlang kan dat mooi lijken en zelfs aantrekkelijk, maar vroeg of laat gaat een mens hier kapot aan.

Vandaag echter zouden we dichter bij huis blijven. We hoeven zelfs de deur niet uit om ditzelfde verschijnsel tegen te komen.

Nier wijzer zijn dan God

Om de situatie op ons kerkelijk erf te bekijken vanuit een zuivere invalshoek wil ik beginnen met een stukje Prediker. Deze man heeft, geïnspireerd door de Heilige Geest, tal van belangrijke waarnemingen voor ons gedaan. De rode draad die dooi, zijn verhaal loopt kennen wij allemaal: alles is ijdelheid in zichzelf, niets geeft blijvende vastheid of vreugde, waait alles gaat voorbij. De mens gaat zelf nok voorbij. Het enige dat blijven zal is de vreze des Heren, het leven dat met God verbonden is, het werk dat voor Hem verricht wordt. Gods verbond gaat nooit voorbij. Een diepe wijsheid! Zo komen we dicht bij de Here te leven en dat is precies de bedoeling. **Wat** God doet en geeft is geen ijdelheid, nooit zal iemand Rij Hem teleurgesteld uitkoinen.

Welnu, in het midden van dit betoog zegt de Prediker iets heel opvallends: 'Wees niet te zeer rechtvaardig en gedraag u niet al te wijs: wnnrom zoudt gij welf tot verbij-

stering brengen?' (Pred. 7 : 16). Dat lijkt zeer merkwaardig, hoe kan dat nu in de Bijbel staan? Rechtvaardigheid is toch een uitstekende eigenschap, hoe kun je daar ooi? te veel van hebben? En evenzo de wijsheid, daaraan heb je toch eerder een te kort dan een overschot? Wat bedoelt de Here hier?

Wel, de Prediker heeft in zijn dagen onverklaarbare dingen gezien. Hij zag een rechtvaardige ondanks zijn gerechtigheid te gronde gaan, terwijl een goddeloze ondanks zijn boosheid een lang leven had. Daar kon hij met zijn verstand niet bij, dat was voor hem een raadsel dat hem bezig hield. Ditzelfde probleem bezingt Asaf in Psalm 73: hoe kan het dat hoogmoedigen soms zo welvarend leven, terwijl Gods kinderen de tegenslag niet wordt bespaard?

Dat is ook een raadsel, net zo goed voor ons, keer op keer. Waarom rijden mensen die aan God noch gebod doen soms in een dikke Mercedes, terwijl oprecht gelovigen het nakijken kunnen hebben vanuit een rolstoel? Dat zou je toch precies andersom verwachten? Ja, dat zou toch veel *rechtvaardiger* zijn!

Gelukkig geeft Asaf ons ook het antwoord in de mond. Hij brengt ons in Gods huis en doet ons daar zien op het einde van een mensenleven. Die goddeloze heeft niemand die hem vasthoudt, als hij valt is er niemand die hem opricht. Zo sterft hij om voor altijd te verdwijnen. Maar het kind van God weet zich bij de hand genomen, Vader leidt hem in dit leven door zijn raad, om hierna hem op te nemen in zijn heerlijkheid. Welke rijkdom is dan meer waard, goud en zilver of deze Vader!! Zo vond Asaf zijn rust in Gods beleid, en dit bracht de Prediker tot het schrijven van zijn wijsheid: 'Wees niet al te rechtvaardig, al te wijs...'

Want natuurlijk, als je het helemaal dóórredeneert is het onrechtvaardig wat God doet. Een goddeloze heeft geen recht op voorspoed, hij heeft nergens meer recht op, terwijl een gelovige overal recht op heeft, in Christus. Wat wij dan zien gebeuren klopt eigenlijk niet, dit zou zo niet mogci zijn. Maar, zegt Prediker dan, Lover moet je dan je gedachten niet laten gaan. Wijsheid is prima, maar wordt niet zo wijs dat je God gaat verbeteren. Rechtvaardigheid is goed, maar wordt niet rechtvaardiger dan G d. Want Hij heeft dit zo beschikt. En zeker, er komt een dag dat de Here dit allemaal recht zet, *maar zover is het nu nog niet!* Nu Innt God nog de dagen beslaan waarin de zonde haar sporen trekt, met alle ontwrichting die daarvan het gevolg is. Graag zou Hij daar meteen een einde aan maken, want Hij is lankmoedig, Hij geeft nog tijd om zijn evangelie te prediken en mensen tot Christus te brengen. Welnu, ac-

repteer dat dan. Accepteer uit Gods hand, dut nu ons leven nog zo gebroken kan zijn en dat de harmonie in de samenleving zo verstoord kan zijn. Niet op zo'n manier, dat Je bij de pakken gaai neerzitten, integendeel, wij zijn geroepen iot alle goed werk. Maar wel *m, dat we niet de volmaaktheid gaan eisen op een moment dat God die nog niet geeft.*

Wie dat toch doet brengt zichzelf tot verbijstering, hij maakt zichzelf (en anderen) kapot.

Deze wijsheid is van grote betekenis.

Accepteer dat je zondig bent

Dit opschriftje lijkt misschien erg merkwaardig. Hoe kun je toch ooit de zonde accepteren? Maar stel u gerust, het lijkt me niet merkwaardiger dan wat de Prediker zegt. Bovendien gaat tiet er niet om onze *zonden* goed te praten, integendeel. die zullen wij *als* onze schuld voor God helijden tnet oprecht berouw. Maar wij mogen (en moeten) *de situatie* accepteren dat wij zondig zijn.

Waarom is dit zo belangrijk? Omdat de situatie zich voordoet, dat opreclit gelovige mensen niet gelukkig durvci te zijn. Voort-durend maken 7e zichzelf verwijten: waarom geloof ik niet heter? Dat is toch niet goed? Waarom twijfel ik nog zo vaak? Dat zou toch niet meer moeten vnorknmen? Waarom doe ik nog zoveel dingen fout, waarom schiet ik in zoveel te kort, waarom mislukt er zoveel bij mij? Ik moet in Gods ogen wel *erg* tegenvallen. En niet alleen iii zijn ogen, naar als mijn broeders en zusters iii de kerk het eens wisten, als ik mijn wijkouderling eens alles zou vertellen... Ze zouden het nooit begrijpen, want ik begrijp het zelf ook niet.

Zo kan er gemakkelijk een gespleten leven ontstaan. Naar de buitenkant houdt iemand zich aan alle normen en waardeer~zodat niemand iets in de gaten heeft of op hem aan te niesketi lieeft. Maar zodra hij alleen is in de veiligheid van zijn eigen huis valt heel die pose van hem af en wat overblijft is een gevoel van mislukking en verlatenheid.

Als je regelmatig dit soort situaties meemaakt, kom je vanzelf bij de vraag: waar komen dit soort zelfverwijten vandaan! Hoe kan ieinand voor zichzelf zo'n dubbelleven ontwikkelen! Naar mijn idee schuilt hier een heel stuk perfectionisme achter, goedbedoeld uiteraard, maar wel slopend. Want zeker zal de dag aanbreken, dat wij niets nieer fout zullen doen, dat onze toewijding aan God volkotnen zal zijn, *maar zover is het nu nog niet.* Die volmaaktheid wordt nog niet geschonken. Prediker zegt: 'Nieniand op aarde is zo rechtvaardig, dat hij goed doet zonder te zondigen' (Pred. 7 : 20). Met andere woorden: onze rechtvaardigheid kan zo groot niet zijn, of 7ij moet loch altijd nog genoeg nemen met een gedeelde plaats. Zo ziet de wereld cruit, zo ziet ook ons eigen hart eruit. Welnu. accepteer dat dan! Aanvaard dat ook in je eigen leven. Dii soort dingen staan niet voor niets in de Bijbel. Want God aanvaardt ons zo. Niet dat Hij het niet de zonde op een accoordje gooit, dat zou een heel verkeerde conclusie zijn. Maar wel accepteert Hij ons op dit moment, in Christus, precies zoals we zijn: met een verdeeld

hart en een verdeeld leven. Zo kende Hij ons al toen I-Iij ons lier dopen, en op die manier mogen we ook altijd naar Hem toe om hulp te ontvangen.

Wie zal dan zo eigenwijs willen zijn door te denken: die hulp wil ik niet nodig hebben, ik moet toch eigenlijk al-Iang verder zijn? Die gedachten lijken vroom. maar ze zijn al te vroom. Ze gaan verder dan God op dil moment aan zijn kinderen geeft. Daarom, wil iemand ooit dit soort zelfverwijten kwijtraken en komen tot een goede vorm van zelfacceptatie, dan zal hij moeten beginnen met te k-denken dat God hem door en door kent én aanvaardt.

Maar dar is her enige niet. Dan zal ook het kerkelijk leven een beetje moeten meewerken.

Prediking

Ik neem aan. wanneer ik zo schrijf over zelfacceptatie, dat meerdere lezers bij zichzelf zullen denken: dat staat in onze kerkelijke documenten anders. Daar staat, dat wij een afkeer van onszelf zullen hebben vanwege onze zonden.

Inderdaad, dat staat er, en daar wil ik geen woord van af doen. Maar wel wil ik benadrukken dat dit de halve waarheid is. Want er staat net zo goed, als het bijvoorbeeld over onze zelfbeproeving voor het avondmaal gaat, dat wij zullen geloven dat onze zonden ons om Christus wil vast en zeker vergeven zijn. Die twee horen wel bij elkaar! We zeggen 'nee' tegen onszelf zoals we geworden zijn door de zonde. Maar we zeggen van harte 'ja' tegen onszelf zoals God ons in Jezus Christus tot zijn kinderen aanneemt. En nu is het heel belangrijk, dat dit 'ja' niet wordt overstemd door het 'nee'.

Ik denk dat het interessant zou zijn wanneer we de zondage prediking eens aan dit criterium zouden toetsen. Want wij zijn heel consciëntieus, wij zeggen graag tegen elkaar hoe het allemaal beter zou kunnen en eigenlijk heter zou moeten, ook in de preek. Op zich i dat heel goed, want de zonde ligt als een belager aati de deur. Maar het kan wel eenzijdig worden. Zeg nu ook eens hardop van de kansel: 'God aanvaardt u precies zoals u bent'. Maar dat klinkt bijna ongereformeerd! Dan zijn we bang dat niemand meer zal strijden tegen zijn zondige aard. Toch ben ik van mening, dat dit de kern is van het evangelie: God neemt ons tot zijn kinderen aan, om Christus' wil. Hij neemt ons aan. zoals de verloren zoon zonder enig verwijt het vaderhuis werd binnen gehaald. Waar die blijde boodschap ondersneeuwt onder tal van vennaningen en aansporingen komen we met heel nns kerkelijk Ieven in de greep van het perfectionisme. Dan wordt de ongedwongen blijdschap steeds verder voor ons uit geschoven, daar mogen we kennelijk pas van genieten als we veel verder zijn op de weg naar de volmaaktheid.

Een belangrijke graadmeter vind ik ook, dat je nogal eens hoort dat inenien zich in de prediking niet herkennen. Ja, de preken kloppen allemaal wel, ze zijn wel gereformeerd, ze laten precies zien hoe het christelijk Ieven cruit zou moeten zien, welke vruchten een gelovige dient voort te brengen. en7. Maar, zo luidt de reactie dan, die preek gaat dan niet over mij, ik kan daar niet aan tippen. Zo

heeft menige preek een negatieve uitwerking, terwijl de predikant dat vast zo niet heeft bedoeld. Hij bedoelde de mensen verder te brengen, maar de reactie is: 'zie je wel, dat ik niet goed geloof'. Dat wordt natuurlijk niet hardop gezegd, maar de conclusie wordt wel mee naar huis genomen. Hebben we dan bezwaar tegen normatieve prediking? Helemaal niet, maar wel tegen prediking die al te normatief is. Want daar knappen mensen niet van op, daar knappen ze van af.

Gemeenschap

Ook in ons onderling verkeer kunnen we, vaak onbewust en onbedoeld, een perfectionistische indruk op elkaar maken. Wat dacht u van het volgende voorval. Een broeder in de gemeente is door een verkeersongeluk invalide geworden, zijn dagelijks werk kan hij niet meer doen, hij zit ineens hele dagen thuis. Dan krijgt hij bezoek van iemand uit de gemeente, die hem op een gegeven moment vraagt, of hij ook moeite heeft om dit alles te aanvaarden. Het antwoord daarop is een hartgrondig 'ja'. Waarop de reactie komt: 'Maar dat mag toch niet, wij ontvangen alles toch uit Gods hand? Geloof u dat niet?'

Zo'n reactie spreekt boekdelen. 't Klinkt heel gelovig, maar het komt net zo over als een klap met een zandzak. Want sinds wanneer mag een gelovige geen strijd meer hebben en geen moeite met de gebrokenheid van het dagelijks bestaan?! En als je die strijd hebt, twijfel je dan meteen aan Gods voorzienigheid?

Werkelijk, deze opmerkingen worden geplaatst, terwijl wij toch allemaal dagelijks bidden: 'En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze', dat wil zeggen: 'Wij zijn van onszelf zó zwak, dat wij zelfs geen ogenblik kunnen standhouden. (–) Daarom bidden wij U: wil ons toch staande houden en sterken door de kracht van uw Heilige Geest, zodat wij in deze geestelijke strijd niet het onderspit delven...' (H.C. zondag 52). Hoe durven we dan, als iemand strijd heeft, de vraag stellen 'geloof u wel?'

Ja, zou het niet een verademing zijn als we ervan uit zouden gaan met elkaar, dat *iedere* gelovige zijn strijd heeft? Wat heeft ontkenning daarvan voor zin, als God Zelf ons zó leert bidden? Dat is typisch iets perfectionistisch: je gelooft, dus je strijd is gestreden. Toch schijnen we in onze levenshouding dit soort boodschappen uit te zenden naar elkaar. Want wat doet iemand die geloofsproblemen heeft? Precies, hij verbergt ze. Want een ander heeft ze niet, want die heeft het daar nooit over...

Er zijn mensen die wegblijven van het avondmaal, omdat ze bang zijn dat ze aan tafel emotioneel zullen worden. Dan zouden ze zich heel erg schamen temidden van al die anderen. Als je zoiets hoort vraag je je in den gemoede af: wat voor uitstraling hebben wij dan op elkaar, zelfs als we avondmaal viëren? Mag een gelovige dan ook al geen verdriet meer hebben? Komt dat werkelijk zo over? Maar dan wordt het toch de hoogste tijd om deze dingen eens met elkaar te bespreken, zodat we wat meer in elkaars hart kunnen kijken. Niet om elkaar te veroordelen, maar

om elkaar bij te staan in de gezamenlijke strijd om in dit gebroken leven de dingen te aanvaarden en te verwerken.

Levensheiliging

Helaas is het veel gemakkelijker om in gesprekken onderwerpen aan te snijden die te maken hebben met hoe het allemaal wel of niet zou moeten. Op zich geen slechte zaak, maar het komt wel voor dat we daarin een beetje doorslaan. Je hoort nog wel eens van die echte zwart-wit-redeneringen, die zo verlopen, dat als iets niet helemaal wit is dan is het via dus-dus-dus binnen de kortste keren ook helemaal zwart, en dus afkeurenswaardig. Maar op zo'n manier schieten we niet op. Want, om het met een variant op de Prediker te zeggen, er is niets zo wit of er zit overal wel een stukje zwart aan. Zo is dat in deze bedeling, houd daar rekening mee en ontken dat niet.

Bovendien wordt over tal van zaken verschillend gedacht, ook binnen de kerk. Bepaalde situaties worden door ieder weer anders ingeschat, vaders en moeders trekken niet allemaal dezelfde lijn in wat ze hun kinderen toestaan of verbieden. Zo is dat altijd al geweest en zo zal dat altijd wel blijven. Natuurlijk is het heel zinvol om hierover met elkaar in gesprek te zijn. Als het maar niet in de verwijt-vorm gaat, zo van: waarom denken we niet allemaal gelijk, dat mag zo toch niet, want we geloven toch allemaal wel hetzelfde? Ongetwijfeld is dit heel logisch te beredeneren, zo dat er geen speld meer tussen te krijgen is. Heb je één geloof? Dan ook allemaal één gedrag!

Ja, zou Prediker zeggen, zo zal het ongetwijfeld worden, *maar zover is het nu nog niet*. Nog is er een stuk verdeeldheid, in de wereld, in ons eigen hart, en zo ook in ons kerkelijk leven. Dan kun je nog zo hard roepen dat dat niet mág, maar het is eenvoudig zo. Nog wel. Nog heeft God ons de volmaaktheid niet geschonken, ook in de kerk niet. En wij belijden toch ook met volle overtuiging, dat de *ware* kerk heel iets anders is dan de *volmaakte* kerk? Mensen die zich bij ons willen voegen worden zorgvuldig op dit onderscheid gewezen: ze moeten kiezen voor de trouw aan de Heer van de kerk en niet struikelen over wat ze eventueel aan gebreken bij kerkleden zien. Welnu, dan moeten we dat ook hardop durven zeggen naar binnen toe, en niet struikelen over elkaar wanneer ieders levensheiliging er verschillend uit ziet.

Want een bijkomend probleem is, wanneer de gesprekken over de buitenkant van ons leven overheersend worden of zelfs spanning veroorzaken, dat dan de binnenkant van iemands bestaan helemaal onbespreekbaar wordt. In onze tijd zijn zorgwekkend veel mensen depressief. Daar wordt wel eens gemakkelijk over gedaan, het wordt dan getypeerd als een mode-verschijnsel, en daarmee is dan de kous af. Maar zo eenvoudig ligt dat niet. Echte depressie is iets verschrikkelijks, en het komt werkelijk steeds vaker voor. Dikwijls is daar wel een bepaalde oorzaak voor aan te wijzen, die van persoon tot persoon verschillend is. Maar één van de redenen waardoor iemand depressief wordt is steevast, niet alleen dat hij problemen heeft, maar ook dat die problemen lange tijd *onbespreekbaar* zijn ge-

weest. Als je nergens ten klankbord kunt vinden vair wat je werkelijk dwars zit. dan groeit er van binnen iets scheef. En wanneer wij dan deze verschijnselen steeds meer opmerken. dan moeten wij daaruit een conclusie trekken. Dat mensen in de samenleving vereenzamen. is ons bekend. Daar verkilt de liefde. Maar hoe is dat in het kerkelijk leven'? Daar kan w k de liefde verkillen. wanneer de verbondenheid niet meer van hart tot hart gaat. maar wanneer we elkaar gaan meten aan een bepaald gedragspatroon. dar hoven dien voor het grootste deel buiten ons bereik ligt, althans op dit moment. Hebben we dan iets tegen een gereformeerde lede? Helemaal niet, maar wel als her al te zedig wordt. Dan wordt de buitenkant steeds mooier, maar de hinnenkant lijdt schade.

Onder geen beding mag dit ondersneeuwen, dat God ons zaligheid geeft. in leven en in sterven. Daarmee begint de catechismus. *Levensgeluk*, nù al, terwijl er zoveel nog aan ons ontbreekt. Dat mag en dat kan. Want zo accepteert God nns als zijn kinderen, met de bedoeling dat wij ook elkaar zo accepteren als broeders en zusters.

Wat is hij dan te beklagen, die pas gelukkig kan zijn als hij volmaakt is.

B. Luiten

**** Reformanda/Kivive**

Het nieuwe blad *Reformanda* werd op 15 november j.l. verzonden aan zoveel mogelijk gereformeerde gezinnen en alleenstaanden. Een gratis present-exemplaar, met een zeer grote oplage. Waarom deze vrijgevigheid? Omdat, zo lezen we, *Reformanda* van het begin af door veel mensen negatief is beoordeeld, er werd een vertekend beeld gegeven van grondslag en doel. Nu kan ieder zelf lezen en de inhoud beoordelen.

Welnu, we worden in deze editie o.a. getrakteerd op een stevige aanvaring met het jongerenblad *Kivive*. De eindredacteur, dr. P. van Gulp, kritiseert wat daarin geschreven werd onder het thema 'Gereformeerd en Evangelisch'. In het kader van de uitnodiging om *Reformanda* te lezen en te toetsen wil ik hier graag iets over zeggen. Niet zozeer vanwege de inhoud van deze kritiek, want daarin kan ik de schrijver wel enigszins gelijk geven. Zoals *Kivive* schreef over de evangelischen was ook naar mijn smaak iets te positief en te argeloos, en wat genoteerd werd over de gereformeerden vond ik eveneens niet helemaal juist op sommige punten. Maar ik zeg er meteen bij: ik zou daar nooit in een '*Kerkelijk leven*' over begonnen zijn, en zeker niet op de manier zoals dr. P. van Gulp dat doet. Want daar wil ik wel wat van zeggen, over deze *stijl* van *Reformanda*.

Op zich is een polemieek niet verkeerd. Het kan juist een goed middel zijn om een uitgedragen gedachte, wanneer zij geheel of gedeeltelijk onjuist wordt geacht, te bestrijden of te corrigeren. Om die reden ben ik er blij om, dat er bijvoorbeeld meer dan één kerkblad onder ons verschijnt. Dan kun je nog eens op elkaar ingaan en samen verder komen. Maar van belang is dan wel de kritiek zuiver te houden. Het gaat om de argumenten, die moeten het doen. Verder hebben wij geen enkel belang bij insinuaties en opmerkingen die bedoeld zijn om personen in een kwaad daglicht te stellen.

Daarom had ik graag gezien, dat de eindredacteur van

Reformanda het bij eert zakelijke kritiek had gelaten. Maar hij meende verder te moeten gaan. Mij beschuldigt *Kivive* van '*kwaadsprekerij* van Christus' kerk'. Dat is werkelijk toch wel een hele stap verder! Daarmee zegt hij niet meer, dat *Kivive* de dingen *onjuist* geschreven heeft, maar hij oordeelt dat dit blad op *zondige* wijze bezig is. Kwaadsprekerij is een lage daad, die bedreven wordt met kwade bedoeling. Het is een spreken met boos opzet. Dus *Kivive* heeft haar artikelen niet alleen verkeerd geformuleerd, rij zou ze ook niet goed hebben *bedoeld*! Door deze insinuatie gaat *Reformanda* naar mijn idee de grens over van wat behoorlijk is.

Zelfs durft de eindredacteur zijn commentaar op deze wijze af te sluiten. Ik citeer:

'In *KIVIVE* wordt ons meegedeeld, dat de jeugd niet zomaar op eigen houtje bezig is met deze voorlichting. Zij worden geadviseerd door een raad van advies. Wij kunnen ons niet voorstellen, dat deze adviesraad het bovengenoemde artikel van een van de redacteurs, dat zo kwaad spreekt van de kerk, de bruid van Christus, gezien heeft en zomaar heeft laten passeren. We hopen dan ook dat deze raad achteraf zich openlijk zal distantiëren van geschrijf als hieresignaleerd. Maar verder vooral zich erop bezinnen zal, of het met *KIVIVE* wel de goede kant uitgaat, wanneer men zo op de evangelische toer gaat.'

Dit is zelfs niet alleen meer kwade bedoelingen insinueren, maar bovendien ook tweedracht en wantrouwen zaaien. De redactie en de raad van advies worden publiek tegen elkaar uitgespeeld. En dat gebeurt met allerlei veronderstellingen die iedere grond missen. Deze manier van polemiseren dient met verontwaardiging afgewezen te worden! Zo ga je met elkaar niet om, en zeker niet met jongeren wanneer zij op hun manier zeggen hoe zij tegen het kerkelijk leven aankijken.

Kivive is een blad van jongeren. Veel jongens en meisjes komen daarin zelf aan het woord. Mijn vraag is: mogen zij dan misschien spreken op hun eigen manier, die past bij hun leeftijd en ontwikkeling? Mogen zij wellicht ook de ruimte hebben om te leren geloven wat de kerk belijdt? En mogen ze het daar dan ook wel eens moeilijk mee hebben, en dat uitspreken? Persoonlijk ben ik heel blij als dat gebeurt. Dan weet je tenminste wat er leeft, waar de problemen zich voordoen, hoe je kunt helpen. Het toedekken van kritische gedachten heeft geen enkele zin, laat de jongeren maar spreken, ze hoeven niet alles klakkeloos aan te nemen. Want we weten dat ze zelf genoeg kritiek te verduren krijgen en dat er in de wereld van vandaag een veelheid aan indrukken op hen afkomt. En bovendien heeft de jeugd nog wel eens gelijk ook! Geef ze dan alsjeblieft de ruimte om open te zijn, dan heb je keer op keer de gelegenheid voor een goed gesprek. Daaraan heeft *Kivive* zeker bijgedragen tot hiertoe, aan het bespreekbaar maken van tal van onderwerpen, zowel in het gezin als op de catechisatie. Zeker, de opmerkingen zijn niet altijd 100% waterdicht geformuleerd, soms wilde je inderdaad dat het er anders had gestaan, maar aan de andere kant hoeft een jongere niet te spreken met de afgewogen formuleringen van een predikant met 40 jaar ervaring.

Dr. P. van Gulp boort deze bijdrage van het jongerenblad volledig de grond in: 'vreemde en onrijpe gedachtespinsels' is zijn typering. En zo ziet dan het visitekaartje van *Reformanda* er uit, dit moet aan zoveel mogelijk adressen worden toegezonden met het verzoek te lezen en te beoordelen. Welnu, dan is mijn reactie, dat de kerken door dit soort journalistiek niet verder geholpen zijn.

B. Luiten

ZALTBOMMEL

Kerk tussen dijken

Wie wel een; van Utrecht naar het zuiden rijdt, doorkruist het rivierengebied. Tegenwoordig is dat schone land verstopt richter allerlei soorten geluidswallen. Als je van de snelweg af gaat kom je in een mooi en (kerk)historisch belangrijk gebied.

Een van de waarden, een stuk land omgeven door rivieren, heet de Bommelerwaard. In die waard ligt Zaltbommel. Over die stad en die waard gaat dit artikel. Om preciezer te zijn; over de kerk in dat gebied.

Tot in deze eeuw is er in de Bommelerwaard gestreden tegen het water. Soms was de waard niet meer dan een groepje eilanden met op ieder eiland een dorp. Nu ligt het land veilig achter de dijken.

Pas na de Tweede Wereldoorlog is het gebied ontsloten. Dat heeft grote gevolgen gehad, niet alleen voor de bevolking, maar ook voor de kerken. Waren er tot voor kort vrij behoudende protestantse en rooms katholieke kerken, nu ruikt ook hier de secularisatie op, als een dijkdoorbraak.

Over het kerkelijk leven in dit gebied valt heel wat te vertellen. Twee zaken vullen steeds op: de geslotenheid van de streek, wat ook een stempel heeft gezet op de manier van geloven, en de voortdurende strijd met de elementen, water, Ijs, stormen en dijkdoorbraken.

De dijk doorbroken

De huidige kerk in Zaltbommel is de enige gereformeerde kerk in een heel groot gebied.

Het is vooral aan het werk van ds. H.P. Scholte, in de jaren dertig van de vorige eeuw, te danken dat de dijk van vrijzinnigheid en verkeerde bevindelijkheid werd doorbroken.

Scholte heeft in boomgaarden, woonhuizen en zelfs in een appenkelder de gelovigen oproepen terug te keren naar het Woord en het leven naar dat Woord.

Dr. C. Smits heeft deze geschiedenis opgeschreven in zijn boek *De afscheiding van 1834*, deel I.

Eenvoudige mensen lieten zich niet langer leiden door

verkeerde voorgangers en trotseerden de intimidaties van de overheid.

In bijna alle dorpen in de Bommelerwaard en het verwante gebied aan de noordkant van de Waal ontstonden afgescheiden gemeenten.

Het waren vaak kleine, broze gemeenten. Er waren nauwelijks predikanten en het kostte veel moeite om goede ambtsdragers te vinden.

Een van die moeiten was een grote voorliefde voor 'bekeringsgeschiedenissen' en een zoeken naar 'een stem van God'. Hierdoor kwam in veel gemeenten tweespalt. Er ontstonden groepen 'bevindelijken'. Hier werd het geloof binnen dijken opgesloten.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat diversen afgescheiden gemeenten later terug te vinden zijn in het verband van de gereformeerde gemeenten.

Het dorpje Garneren heeft wel de meest spectaculaire start van de afscheiding meegemaakt. Tijdens een hageprek van ds. Scholte werd een charge uitgevoerd door dragonders (uit Zaltbommel). Men noteerde; 'verscheidene personen werden heerlijk geslagen en mishandeld'.

Het is verdrietig nu te moeten vaststellen dat het grootste deel van die gemeenten uiteindelijk of hervormd werd, of zich aansloot bij de gereformeerde gemeenten. Ook zijn er na 1934 twee gemeenten als gereformeerd synodaal verder gegaan.

Overgebleven is, door Gods genade, de kerk van Zaltbommel.

Roeiend van dijk tot dijk

'De boten voeren altijd, ook al regende of stormde het. Zelfs op oudejaarsavond voeren wij de Waal over.'

Een zuster uit de gemeente kan kleurrijk vertellen over de geschiedenis van het kerkelijk leven in deze streek.

Zij vertelt over een ander aspect van het kerkelijk leven, over een uitzonderlijke manier om naar de kerk te gaan: met de roeiboot de Waal over naar Garneren (Een gereformeerde kerk vóór de vrijmaking).

'Wij voeren altijd met drie roeiboten. Die waren eigendom van gereformeerde kerk van Gameren/Haaften. Er waren twee grote boten, met vier roeiers, en een kleine boot met twee roeiers.

De boten vervoerden per tocht zo'n dertig mensen. Ik kan mij niet herinneren dat er ooit mensen over boord zijn gevallen. De roeiers waren heel goed getraind.

Als het koud was (en dat gebeurde nogal eens), verwarmden wij ons in een ruimte bij de steenfabriek.

Het gebeurde toen nog wel eens dat Waal dichtvroor in de winter. We liepen dan niet over een pad door de Waal, maar over een pad over de Waal, over de ijsschotsen. De veerman van Gameren legde dit pad altijd aan voor zijn broodnodige verdienste.

Je moest daarom aan de veerman een dubbeltje betalen.

Waarom moesten wij altijd naar de overkant? Het antwoord was eenvoudig: de mensen uit Gameren durfden niet met een boot de Waal over en die van Haaften wel.

In de jaren vijftig toen er goede brugverbinding bij Altbommel kwam en ook de auto zijn intrede deed kerkten men overigens zowel in Garneren als in Haaften, om en om.

In Haaften hadden we zelf een kerkzaal ingericht in een oude paarden- en koeienstal'.

Dijkverzwaring

Het onstuimige rivierwater maakt kennelijk een dijkverzwaring noodzakelijk. Een beeld war ook aanspreekt voor het kerkelijk leven in de waard. Hoe kan een kleine kerk, ook in deze tijd standhouden?

Dat kan alleen als er (kerk) mensen blijven wonen en leven in het rivierenland. Een kleine gemeente als Zaltbommel (115 zielen) kan alleen voortbestaan als mensen blijven, of er bij komen.

Het gevaar is steeds aanwezig dat men wegtrekt naar de grote gereformeerde centra. Dat moet niet en dat hoeft niet.

Zaltbommel is daar, evenals andere gemeenten in dit gebied, een levend voorbeeld van.

Ook een kleine gemeente is een levend lichaam van Christus. Maar dat kost wel energie en doorzettingsvermogen. We noemen hier alleen maar het voorbeeld van het voortgezet onderwijs.

De confrontatie, die het niet-gereformeerde voortgezet onderwijs veroorzaakt, vraagt om een goede begeleiding. Daar mag ook de basisschool in Almkerk (25 km, naar de volgende waard) aan meewerken.

Onder het motto 'een kerk in de Waard, een kerk waard', heeft de gemeente van Zaltbommel een eigen kerkgebouw mogen bouwen.

Mer hartverwarmende steun van de zusterkerken. Zoiets bindt samen. Dat zet zoden aan de dijk.

Er is een bloeiend kerkelijk leven; twee bijbelkringen, jeugdverenigingen, een eigen predikant.

Om wijlen dr. Smits nog eens te citeren; 'De kerk mag niet verdwijnen uit de Bommelerwaard'.

Is liet na al deze woorden over dijken nog opvallend dat de gemeente van Zaltbommel als predikant A.P. van Dijk heeft?

Klaas Leerlooijer

Sint gebruikt ook registers...

Lees nummer 7, pagina 121...

WORDEN OOK 'GOEDE HEIDENEN' ZALIG? II

Petrus Hofstede en de 18e-eeuwse tijdgeest

De *Bélisaire*

De zg. socratische oorlog in Nederland is ontstaan door de roman *Bélisaire* (*Belisarius* van J.F. de Marmontel). Deze Franse schrijver was een bewonderaar van Voltaire. De *Bélisaire* verscheen in 1767 en maakte een ware zegetocht door Europa. Het werd zeker in zes talen vertaald. Opmerkelijk was dat veel vorstelijke personen er erg mee ingenomen waren. De historische Belisarius (504-565) was een verdienstelijk veldheer van Justinianus, een beroemde keizer van het Oost-Romeinse Rijk. Belisarius schijnt later hij deze keizer in ongenade te zijn gevallen. In de middeleeuwen zijn er verschillende legenden over hem ontstaan. En daarop borduurt De Marmontel in zijn roman voort. De veldheer zou door naijver van anderen bij Justinianus verdacht zijn gemankt. Men heeft hem gevangen genomen. Daarna werd hij wel weer in vrijheid gesteld, maar tevoren werd hij verblind. Belisarius is echter in het geheel niet wraakzuchtig. Daardoor is de keizer getroffen. Hij ontbiedt Belisarius en heeft dan diepgaande gesprekken met hem. Deze conversatie vormt een belangrijk deel van de roman. Van veel betekenis is het 15e hoofdstuk. Daardoor vooral is veel commotie ontstaan. In dit hoofdstuk wordt niet alleen voor godsdienstvrijheid gepleit. Er wordt ook gezegd, dat de deugd, die in oprechtheid betracht wordt, de hemelse zaligheid deelachtig kan maken. En dan laat De Marmontel Belisarius zeggen, dat de hoven van de keizers Titus, Trajanus en anderen prachtig waren. Maar, zegt hij dan, het hof van wie mij verwacht is oneindig schoner en verhevener. En dan komt het: 'Met hen (dus met de heidenen Titus, Trajanus en anderen), en met alle goede mensen van alle landen en tijden, zal de arme blinde Belisarius zich bevinden voor de troon van de goede en rechtvaardige God.' Dan vervolgt de schrijver: 'Ik kan er niet toe komen te geloven dat tussen mijn ziel en die van Aristides, Marcus Aurelius en Cato¹ een eeuwige afgrond zou zijn en als ik het geloofde denk ik dat het verheven Wezen, dat ons gemaakt heeft, daardoor minder zou beminnen.' Het komt er dus op neer – en dat is voor de latere discussie buitengewoon belangrijk – dat men buiten het licht van Gods openbaring zalig kon worden. Uitdrukkelijk zegt De Marmontel: 'God heeft ons twee gidsen gegeven, het licht van het geloof en dat van het gevoel.' De openbaring is alleen een aanvulling op de stem van het geweten, het is dezelfde stem die zich laat horen uit de hoogte van de hemel en uit de grond van mijn ziel. Er zijn waarheden over de moraal. Maar

God geeft ze als gevoelswaarheden, waaraan geen welkenk mens twijfelt. Er zijn andere (mysterieuze) waarheden, die geopenbaard moeten worden. Maar God heeft ze Iorgemaakt van onze plichten, opdat er overal eerlijke en oprechte mensen zouden zijn, buiten de openharing om. We zien, dat zo de zaligheid wordt gegrond op een ingeboren goedheid van de mens, van ieder welkenk mens. En de bovennatuurlijke (mysterieuze) waarheden worden zo in feite overbodig. Dat moet onverschilligheid in de hand werken over Gods openbaring in zijn Woord, over de heilige Drieëenheid, de vleeswording des Woords, dood en opstanding van Christus en zijn wederkomst. Dit denken is ook absoluut in strijd met de bijbelse leer van de totale verdorvenheid van de mens.

Ook legt De Marmontel Belisarius in de mond, dat een vorst absoluut onpartijdig moet zijn ten aanzien van het geloof van zijn onderdanen. Zulk een conclusie ligt ook voor de hand. Immers, als alleen onze 'deugzaamheid' ons voor eeuwig redt, wordt de geloofsinhoud onverschillig. Zeker mag een overheid geen dwang uitoefenen op de geloofsovertuiging van zijn onderdanen. Maar dat niet uit onverschilligheid, waarbij ieder maar op eigen manier moet zien behouden te worden. Maar eenvoudig, omdat de wereldse overheid daartoe het recht niet heeft.

Het is na het bovenstaande wel te begrijpen, dat het boek van De Marmontel veel tegenspraak uitlokte. Het eerst werd de kritiek geuit in r.k.-kring. De Sorbonne (de theologische faculteit van de r.k.-universiteit te Parijs) en de aartsbisschop van Parijs gaven hun afkeuring te kennen. De Sorbonne toetste en verwierp 15 stellingen van De Marmontel. Terecht maakte men er bezwaar tegen, dat op deze wijze de geheel enige waarde van de christelijke openbaring ontkend werd. De aartsbisschop van Parijs herinnerde er aan, dat een ketter als Zwingli al Socrates onder de uitverkorenen rekende. Maar De Marmontel ging zelfs zo ver, dat hij vervolgers van christenen, zoals Trajanus en Marcus Aurelius, zalig sprak.

Kritiek van Hofstede

Maar ook uit Holland kwamen bezwaren. Petrus Hofstede kwam nu met een breedvoerige weerlegging, die hij opdroeg aan de gemalin van stadhouder Willem V.² We beperken ons ertoe, Hofstedes bezwaren weer te geven tegen het befaamde 15e hoofdstuk. Daarin ging het toch om de zaligheid van de heidenen. Hofstede maakt er bezwaar

tegen, dat men De Marmontel als een atheïst zou afschilderen. Die dit deden, gingen te ver, De Marmontel geloofde in een 'Opperwezen' en ook in een zaligheid na de dood. Eerder zou men De Marmontel kunnen verdenken van sociniaanse invloeden. Maar Hofstede komt tot de slotsom dat de schrijver een naturalist was en dan in pelagiaanse zin. Immers, De Marmontel ontkent de natuurlijke verdorvenheid van de mens. En Gods rechtvaardigheid wordt aan zijn liefde opgeofferd. De Marmontel erkent de straffende gerechtigheid van God niet. Nu geeft, aldus Hofstede, De Marmontel hoog op van de deugden van de heidenen. Maar dezen hebben ze zelf allerminst betracht. Ze zijn juist zichtbaar goddeloos geweest. Socrates wordt nogal eens geroemd om zijn voortreffelijkheid. Maar Hofstede zal hem de bedekselen afnemen, dan kan men zien, hoe zwart die 'engel' is. Allereerst wordt genoemd Socrates' eierzucht. Volgens Diogenes Laërtius stak die door zijn mantel uit. Maar vooral wordt veroordeeld de onnatuurlijke zonde, die door Socrates bedreven werd. Daarvoor zijn Sodom en Gomorra vanuit de hemel verdelgd. Van Plato wordt door Hofstede gezegd, dat zijn God zeker niet de ware God was, maar de wereldziel. Als maar de helft waar was van wat van hem geschreven is, dan moet Plato een nijdig, eierzuchtig en zeer kwaadsprekend mens zijn geweest. De beroemde Aristoteles is zo dubbelzinnig, dat je niet kunt uitmaken, of hij de sterfelijkheid of de onsterfelijkheid van de ziel heeft geleerd.

En zo gaat het door. Cicero en Seneca komen in een heel ongunstig licht te staan. Van Seneca is zijn overspel bekend. Voorts zou hij tot moord, veinzerij en verraad aangespoord hebben.³

Men kan er natuurlijk lang over twisten of deze beschuldigingen waar zijn of overdreven. Dat is later ook gebeurd. Hofstede wijst echter terecht op het grote verschil bij 'deugden' en 'ondeugden' van heidenen en christenen. Een christen weet, dat ook zijn beste werken hem geen recht op de hemel geven. Hij vestigt zijn eeuwig heil op andere en betere gronden, op de verdiensten van de grote Christus.

En hier raakt de breedsprakige Hofstede inderdaad de kern van de zaak. Die gaat wel wat verloren onder allerlei geleerdheidsbetoon. Maar het ontbreekt toch niet. Alleen door genade moeten wij behouden worden. En het besef van zonde en verlorenheid en redding door Christus' kruisoffer was De Marmontel en de deïsten en pelagianen van zijn tijd vreemd.

Al kunnen dus deze heidenen niet op grond van hun deugden voorwerpen zijn van Gods genade, Hofstede wil niet 'met dezelfde stoot miljoenen heidenen verloren doen gaan.' Maar het oordeel daarover komt de Here toe. Hofstede beroept zich dan op de bekende tekst Deut. 29 : 29: 'de verborgen dingen zijn voor de Here onze God'.⁴

Anti-kritiek, Nozeman

Hofstedes werk lokte veel reacties uit. Sommigen prezen hem uitbundig, naar de gewoonte van die tijd alweer vaak

in bombastische, gezwollen taal. Zo schreef iemand bij het verschijnen van de derde druk van dit werk, dat de pen van 'de roem van de Rotterdamse kerk' was gedoopt in zuiver goud.

Maar er kwam ook kritiek. Vooral omdat Hofstede meer gedaan had dan andere critici van de *Bélisaire*. Dezen hadden zich beperkt tot de vraag of er buiten de openbaring om voor deugdzaame heidenen zaligheid mogelijk was. Maar Hofstede had bij die deugdzaamheid van velen van hen een groot vraagteken geplaatst. Zo had hij heilige huisjes aangerand. Eén van de critici had gezegd, dat men het standbeeld van Erasmus maar uit Rotterdam moest weghalen, en daarvoor in de plaats één voor Hofstede oprichten. Erasmus was immers zo onder de indruk geweest van de voortreffelijkheid van Socrates, dat hij heeft uitgeroepen 'O heilige Socrates, bid voor ons'.

Echt zakelijke kritiek kwam echter van een remonstrantse collega van Hofstede, Cornelis Nozeman, eveneens te Rotterdam. Deze Nozeman was een merkwaardig mens. Hij was, behalve predikant, ook een groot natuurliefhebber. Hij was, tezamen met anderen, de auteur van een vijfdelig werk, *Nederlandsche vogelen, volgens hun huishouden, aert en eigenschappen*. Nozeman had ook een hele verzameling naturaliën. Hofstede dreef daar in zijn polemieken met hem de spot mee. Hij sprak nl. van geleerden, die kapellen vangen, horentjes verzamelen, vogels opzetten, rupsen telen enz.⁵ Als theoloog heeft Nozeman zich ook gekeerd tegen Comrie en Holtius, die in hun *Examen van Tolerantie* zich tegen de remonstranten hadden gekeerd. Nozeman sprak van de kwade trouw en de onbeschaamdheid van deze auteurs en ook van John Owen en schreef tenslotte: 'Is Nicolaus Holtius wel waardig wederlegd te worden?' Uit het werk van De Bie blijkt, dat Hofstede zich, althans in het begin van zijn loopbaan, zich lang zo sterk niet keerde tegen de remonstranten als Comrie en Holtius. Hofstede wilde eerst de strijdbijl liever begraven. Niet zonder zelfingenomenheid vertelt hij dat veel remonstranten bij hem ter kerke kwamen.

Tegenover Hofstede schreef Nozeman: 'Socrates' ere gehandhaafd'. Opmerkelijk bij dit alles is, dat de strijd zich vooral op Socrates toespitste. De Marmontel had veel meer over alle 'brave lieden' en voortreffelijke heidenen gesproken.

De repliek van Nozeman op Hofstedes werk was niet al te sterk. Hij begon met op te merken, dat de door Hofstede aangehaalde schrijvers iets heel anders beweerden dan Hofstede meende. En dan komt hij tot de verzuchting wat de deïsten wel zouden zeggen van zulk een aanval op de vermaardste heidenen.

Hofstede liet het niet op zich zitten. Hij was wel geadviseerd zich met zijn tegenstander niet te diep in te laten. Maar hij kon niet zwijgen. Hofstede zegt verbaasd te zijn, dat Nozeman in de loop van de jaren zoveel goddeloze boeken heeft zien uitkomen, en toen nooit openlijk geprotesteerd heeft. Maar nú komt hij in het geweer. Terwijl het juist om die ene naam, door wie alleen wij moeten za-

lig worden. Nozeman dult het als de ere van de Zoon van God vertrap wordt. En kan hij het dan niet verdragen als de gewaande eer van een zondig schepsel verdonkerd wordt? Onverstandig was het van Hofstede, dat hij in deze polemiek Nozeman wijst op zijn lidmaatschap van de remonstrantse kerk. Vooral de manier waarop hij dat deed was ontactisch. Hij schreef nl. dat Nozeman lid was van een maatschappij (de retnnnstranten) die slechts oogluikend was toegestaan. Maar hij (Hofstede) was lid van de publieke kerk. Daardoor ontstond veel gehacketak, en werd de aandacht van de hoofdzaak afgeleid. Voorts bleven de opposenten elkaar bestrijden over de juistheid van de citaten van Socrates' eierzucht, die door zijn mantel uitstak, en vooral over de socratische liefde. We kunnen nu niet al te veel op details ingaan. Maar het bleek wel, dat de verdedigers van Socrates niet al te sterk stonden. Nozeman liet zich wel erg in de kaast kijken toen hij het volgende schreef: 'Zelfs al waren de heidenen wijsgeren eetiï zo verdorven als Hofstede het deed voorkomen, dan zou dit nog geen argument zijn voor de onbekwaamheid van de menselijke rede de mens op te leiden tot zulk een kennis en betrachtning van hei goede, dat hij de Schepper zou behagen. De zonde van veel Israëlieten gaven toch ook geen reden om maar te besluiten tot de ongenoegzaamheid van de Mozaïsche openbaring?' Hier blijkt dat Nozeman er totaal geen idee van had, wat het betekent, uit genade te leven. En dat heeft Hofstede heel goed aanvoeld. Dit was dan ook de kern waar de hele discussie om draaide. En als het erop aankomt, laat Hofstede dit ook duidelijk zien. Terecht zegt De Bie, dat de beschouwing van De Marmontel de goddelijke barmhartigheid afhankelijk maakt van de deugdszaamheid van de mens (a.w., 226). Jammer dat Hofstedes zelfingenomenheid dikwijls zo duidelijk naar voren kwam, en dat hij persoonlijke aanvallen op Nozeman deed.

Verschillende anderen hebben zich later ook nog in de strijd gemengd. Soms in vrij onbetekenende pamfletten, waarin men partij koos voor de ene of de andere partij. Er waren ook meer waardevolle pennevruchten. In het algemeen kan men zeggen, dat Hofstede met zijn ongunstig oordeel over Socrates het gelijk meer aan zijn kant had.⁶ Maar het ging om veel meer dan het al of niet zalig worden van heidenen. Hofstede had niet betoogd, dat Socrates en al die anderen, die buiten het licht van de goddelijke openbaring leefden, per se verloren waren. Dat ligt in Gods vrijmacht. Het zijn de verborgen dingen, waarover we niet hebben te oordelen. Het punt in geding was, dat we door genade behouden worden, en niet door onze voortreffelijkheid.

In onze dagen is dezelfde kwestie weer actueel. Men zal misschien niet zo makkelijk spreken van de voortreffelijkheid van de mensen, die een ander geloof belijden. Maar van erfzonde en van onze verdorven menselijke natuur wil men, evenmin als in de 18e eeuw, weten. En het reddende werk van Christus zou ook voor veel anderen zijn, ook al geloven ze niet in Hem.

En ook betwijfelt men of er echt geen naam – buiten

Christus – gegeven is, door wie wij moeten behouden worden.

Er is reden genoeg, om op dit alles nog in een slotartikel in te gaan.

M.J. Arntzen

¹ Bekende figuren uit de klassieke oudheid.

² Naar de gewoonte van die tijd was de titel heel wijdlopij: *De Belisarius van den Heer Marmontel beoordeeld, en de kwade zeden der vermaardste heidenen aangetoond, ten bewijze hoe onbedagtsaam men deselve om hunne deugdszaamheid verhemeld heeft*. De opdracht aan de vrouw van de stadhouder bewijst weer Hofstedes sterke vernuchtheid aan de Oranjes. Om zijn oranjeliefde is Hofstede Inter, samen met de bekende 'Kaas Mossel' en anderen, door de patriotten op walgelijke wijze gesmaad (zie De Bie, a.w., bijlagen XL vv).

³ Cicero en Seneca waren bekende Romeinse wijsgeren. Cicero ook een staatsman. Seneca was een broer van Gallio, landvoogd van Achaje (Hand. 18. 12-17).

⁴ In het algemeen hebben de gereformeerde theologen ook zo geoordeeld. Al waren hun uitspraken vaak nog iets voorzichtiger. H. Bavinck (*Geref. Dogmatiek* IV. 707) zei dat meerderen de mogelijkheid van zaligheid voor de heidenen open lieten, en niet verder durfden gaan dan wensen en hopen. Als Bavinck voorts zegt, dat de kerken in haar confessies zich daarover niet uitlieten, is dat m.i. niet helemaal juist. Antwoord 60 van de *Grote Catechismus van Westminster* oitkeit categorisch, dat zij, die nooit van Christus gehoord hebben, en dus Hem niet kennen en niet in Hem geloven, behouden kunnen worden.

⁵ Zie De Bie, a.w., 217, aant. 3.

⁶ Zo betoogde prof. J.D. van Hovell, rector te Kampen, dat de zaligspreekking van de heidenen ijdel en ergerlijk was, en dat de heidense zedekunde en deugd in het algemeen en van Socrates in het bijzonder, zeer gebrekkig en onzuiver is geweest (De Bie, a.w., 219).

HET VRAAGSTUK VAN DE KERK NA HET SCHILDERJAAR

(Antwoord aan ds. T. Dekker)

O 5 sept zond ik de redactie een reactie op de opmerkingen van ds. Dekker bij mijn artikel van 17 aug. toe. Op 1 okt deelde de redactie mij mee dat ik mijn antwoord met bijna $\frac{2}{3}$ moest bekorten. Ik moet dus wel belangrijke elementen in de discussie achterwege laten. Ik ben blij dat ds. Dekker op mijn artikel h ingegaan: Als iemand weet wat de synode wel en niet bedoelde te zeggen, dan hij wel. Hij beperkt zich tot twee punten, ik volg kern daarin.

1. Hebben de synodes nieuws gebracht?

Ik meende en meen nog van wel. Maar op één punt (gelovigen buiten de kerk) heb ik mij vergist. Terecht zegt ds. Dekker dat de synodes nergens hebben uitgesproken: Er zijn gelovigen buiten de kerk. Sterker nog, zij hebben dat niet *willen* uitspreken. Zij hebben niet verder willen gaan dan het stellen van de *mogelijkheid* (cursief van ds. Dekker) van gelovigen buiten de kerk. De Here *kan* (cursief van ds. Dekker) buiten de grenzen van de kerk nieuw leven werken ook kerkelijk leven dat zich in gehoorzaamheid heeft geïnstitueerd.¹ Maar men mag uit het feit dat er soms *levend geloof* buiten de kerk geconstateerd is niet concluderen dat daar dus ook *gelovigen zijn*. Het besluit van Spakenburg laat het bij één concreet voorbeeld: Rachab.² Bij haar wordt zichtbaar 'Gods vrijmacht om door zijn Woord en Geest geloof te werken in een andere weg, anders dan door de concrete ambtsdienst van de kerk'. Maar verder beperkt de synode zich tot een veronderstelling: '...ook wanneer buiten de concrete ambtsdienst sprake *mocht zijn* (cursief van mij) van een komen tot geloof'. Het doet onwezenlijk aan dat de synode een *evidentie* uit de Schrift te meent te moeten bewijzen. Dat is de zwakheid van haar besluit. Waar blijft die 'leerstuk' als dit éne Schriftbewijs wegvalt?

Ik geloof niet dat er, zoals de synode zegt, twee wegen zijn om tot geloof te komen, die van de 'concrete ambtsdienst van de kerk' en die van 'Gods vrijmacht'. Deze twee-wegenleer leidt tot ongerijmdheden. Volgens het rapport van Heemse 'bindt Hij (God) zich aan de kerk'.

Maar tegelijk bindt God zich niet aan de kerk: 'Hij bindt zich niet zó aan haar, dat Hij met zijn verlossende genade daar en nergens anders is'. Dit laatste is waar, maar liet verslindt het eerste; dat is niet waar.

Kunnen die (eventuele) gelovigen ook in concreto herkend worden als gelovigen?

Volgens ds. Dckker niet. De vraag is actueel, en oud. Wordt door de synode een nieuwe Schriftuurlijke basis aangereikt voor samenwerking met mede-gelovigen? Of mag er in feite niet gesproken worden van mede-gelovigen buiten de kerk? Momenteel een heet hangijzer binnen het GPV, en altijd al een virulent iwistpunt biniren onze kerken. Ik verwijs slechts naar de recente botsing met de Reformanda-groep.⁴ Het antwoord van ds. Dckker is duidelijk. Mij maakt zich zorgen over 'een te zware aandacht voor ware gelovigen buiten de kerk' na de uitspraak van Spakenburg. Eerst begreep ik dit verkeerd, als zou hij bedoelen: God *werkt* wel geloof buiten de kerk door zijn Woord en Geest, maar wij tneten niet te zware aandacht geven aan dat werk Gods. Maar hij bedoelt: God *kan* wel geloof werken buiten de kerk, en wij laten God daarin vrij (wij eerhcidigen Gods vrijmacht), maar wij kunnen dat werk Gods pas opmerken *wanneer* dat geloof *blijkt* uit het zich voegen bij de concreet aanwijsbare plaatselijke gemeente. Tut zolang zijn ware gelovigen buiten de kerk niet herkenbaar voor ons als gelovigen. Ik zie dit als een miskenning van het werk van de Geest.

Prof. Douma kruiste eens over de vraag hierboven de deens met ds. J. Kok. Onlangs keerde ze terug in een artikel van ds. Treurniet in het kerkblad voor Z.-Holland enz. (22-6), waarvan de kern met een breed instemmend commentaar in de Kb. v.h. Noorden (12-7) werd overgenomen door ds. Tj. Boersma. Betoogd werd: wij kunnen niets met zgn. geref. belijders zolang zij geen 'kerkelijke gehoorzaamheid' betonen.

Maar dan zijn we terug bij ds. Hoorn. De rode draad door de zgn. leer van ds. Hoorn was: weliswaar kunnen er buiten de kerk gelovigen zijn: naar Gods *verborgen* predestinatie kunnen er schapen buiten de kudde zijn. Maar zij zijn voor ons niet als schaaap herkenbaar en aanspreekbaar. Dit was de inzet van het geding tussen hem en zijn kerkeraad. Kerkeraad en classis Grootevast lieten het dan ook niet bij een *mogelijkheid*. Dát was ds. Hoorn wel met

hen eeni. Maar *tegenover* hem spraken zij uit 'dat er volgens Schr. en bel. ware christgelovigen *zijn* buiten de als zodanig aangeduide vrijg. kerk'; 'dat er buiten de geref. vrijgem. kerken *wel degelijk gelovigen zijn*' (ik cursiveer).

De rapporten en besluiten van Heemse en Spakenburg zijn ontstaan uit de confrontatie met 'de leer van ds. Hoorn'. Kerkeraad, classis en synode trokken veelal één lijn, maar op dit punt wijkt Spakenburg van die lijn af. Zij wilde niet zeggen: er *zijn* gelovigen...

Ik zie geen verschil tussen wat ds. Dekker in dezen benadrukt en wat ds. Hoorn betoogt. Ik zie wel verschil tussen wat kerkeraad en classis als het voornaamste beklemtoonden en wat de synode nu uitspreekt: de Here *kan*; de *mogelijkheid blijft open*. Het al of niet aanwezig *zijn* van gelovigen buiten de kerk valt buiten ons oordeel.

2. Twee kerken?

Nee! Ik zeg mét ds. Dekker: er zijn inderdaad twee kerken.

Ik maak bezwaar tegen de suggestie (die blijkbaar voldoende bewijs geacht wordt) dat ik 'de kerk laat verdampen tot die onzichtbare in de grote K.'. Onder het hoofd 'Twee kerken?' ineenoreert ds. Dekker veel dat mijn instemming heeft, maar hij is het die deze woorden introduceert. Hier ik. Ik spreek in overeenstemming met zijn eigen rapport van 'kerk in tweerlei zin'. Ook heb ik het nergens over de 'onzichtbare kerk' – een m.i. uiterst ongelukkige term, nl. een contradictio in terminis. Wil icinand per se spreken van een 'onzichtbare kerk' dan zal hij niet slechts duidelijk moeten maken wat hij daaronder precies verstaat, maar primair wat hij bedoelt met en beschouwt als 'de zichtbare kerk', de onvermijdelijke pendant.

Ds. Dekker beroept zich op wat hij over deze materie als jongen geleerd heeft. Voor hem is toen blijkbaar het laatste en definitieve woord daarover gesproken. ik vermoed: door prof. Schilder. Er zijn wel theologen van naam die rustig spreken van de onzichtbare kerk, bv. Calvijn. Men leze ook prof. Douma, *Het vuur blijft branden*, 118v. en drs. Smit, *Aspecten*, 85vv. Maar zij bakenen eerst de grenzen van het woord af en gebruiken het niet als boeman. Als ds. Dekker zulke overwegende bezwaren heeft tegen deze term zou hij zich met hen moeten confronteren. Maar niet met mij die de term niet gebruikt en niet wil gebruiken. Dat vind ik niet correct. Als prof. Greijdanus 'Je kerk omschrijft zoals door mij geciteerd, of Spakenburg als 'de ecclesia die Christus bouwt en bouwen zal door de eeuwen heen' komt het toch in niemands hoofd op om te zeggen: daar heb je hen weer met hun menselijke idee van de onzichtbare kerk.

Identiek?

De vraag blijft: welke is de relatie tussen een plaatselijke kerk en de heil. alg. chr. kerk? Deze vraag is ook aan ds. Hoorn gesteld. Zijn antwoord noch het door de synode geïntendeerde antwoord is ons bekendgemaakt. Het antwoord van ds. Dekker dat hij als jongen geleerd heeft schijnt te zijn: die twee zijn *identiek*. Tenminste, hij

spreekt van 'de identiteit van een trouwe plaatselijke gemeente met de alg. christ. kerk'. Misschien bedoelt hij hiermee dat er *geen tegenstelling* is tussen die twee. Geheet accoord. Maar door daarvoor het woord 'identiteit' te gebruiken heeft hij de taal der kerk, d.w.z. de taal van het theologische apparaat, alleen maar ingewikkelder gemaakt dan die al is. Is een (?) trouwe plaatselijke kerk *identiek* met 'de totale vergadering van hen die ingeschreven staan in de hemelen'? Waarom spreekt het rapport van Spakenburg (In *Duplo* 73) dan juist hier van het *onderscheidend* spreken over de kerk? Waarom wijst Spakenburg (In *Duplo* 161) op het onderscheid in de schrijfwijze kerk en Kerk? Onder Kerk met een grote K verstaat zij, als ik haar tenminste goed begrijp: 'het geheel van Christus' kerk uit alle volken en alle tijden'. Is dit 'geheel' identiek met een trouwe plaatselijke gemeente? Of ziet ds. Dekker hier het gevaar opdoen van de onzichtbare kerk?

'Elke waar gelovige behoort tot de kerk'

Het was prof. Greijdanus die dit rei. Ik zeg het hem na. Op een vraag wat hij met 'de kerk' bedoelde was zijn antwoord: 'Daar bedoel ik alle uitverkorenen Gods ineen; die vormen de kerk' (heide citaten uit Jaaroverzicht Kerkelijk Handboek 1988 van dr. W.G. de Vries). Op grond hiervan zeg ik: er zijn *geén* gelovigen buiten de kerk. Maar tegelijk houd ik staande: er zijn gelovigen buiten de kerk. Niet: ze *kunnen* er zijn, maar ze zijn er, buiten de kerk zoals wij haar kennen in ambten etc. etc. Wij *ontmoeten* ze, met dankbaarheid en vreugde, als mensen die een even kostbaar *geloof* als wij hebben verkregen. Tegelijk zeggen we tegen hen: kom ga mei ons en doe als wij. Ik doe niets af van de roeping waarover ds. Dekker zulke goede woorden zegt. Hij ziet in mijn artikel een illustratie van het laten ondersneeuwen van die roeping! Die aantijging werp ik ver van mij.

Ds. Dekker vergunne mij een persoonlijk woord. Ik behoor van 1944 af tot de Geref. kerk vrijg. Het is mijn overtuiging dat ik daar *thuis* hoor en nergens anders. Aan die overtuiging geef ik vorm in daad en woord. Moet ik daarmee nu echt gaan wapperen als een kerkelijk paspoort of bewijs van goed gedrag om mij als gesprekspartner aannemelijk te maken? Moet ik een soortgelijke opsomming geven als die, waartoe Paulus zich liet dwingen in 2 Kor. 11?

Het gaat mij in deze discussie om de hartelijke en dankbare herkenning van mede-gelovigen ook buiten de vrijg. kerk. Om de *herkenning* van de breedheid van Christus' werk. Tot prijs van het eeuwig welbehagen van God, die door zijn Woord en Geest geloof werkt wanneer en in wie Hij wil, wiens *werk* wij *loven*.

Ph. Roorda Bzn.

¹ Volgens mondelinge mededeling van dr. W.G. de Vries zou hij dit laatste zinsdeel een drukfout in het spel zijn (niet: kerkelijk leven dat, maar: de kerk die...). Dan is die drukfout wel heel consequent – of argeloos – overgenomen door rapporteur(s) en synodes, gezien de hardack-

kige en voortdurende handhaving ervan.

² Was er bij Heemse nog sprake van 5 voorbeelden, in het besluit van Spakenburg vind ik er maar één terug. De andere 4, hoorde ik, waren aanvechtbaar.

³ Gods vrijmacht wordt 'geëerbiedigd' maar met een bijna schoorvoetende erkenning: 'Niet te ontkennen valt dat dit geloof in Rachab was voordat Israëlieten haar een "concrete ambtsdienst" kwamen bewijzen' (In Duplo 163, ik cursiveer), of, zoals de rapporteur van Heemse het zegt: 'voor zij onder de preek was gebracht'.

⁴ Als ds. Dekker stelt 'dat de gedachte dat er alleen in de vrijg. Geref. kerk gelovigen zouden zijn, of iets wat erop lijkt, wel is uitgedragen door enkelingen of kleine groepjes in de kerken' intrigeert mij dit evenzeer als wat prof. J. Kamphuis zei, dat er ook vóór het optreden van ds. Hoorn wel 'onverstandige dingen gezegd zijn over de kerkvraag'. Welke dingen? Door wie? Welke enkelingen/groepjes? Speciaal: wat lijkt er wel op, en wie droegen dat uit? Zelf meen ik dat de gedachte, dat de kerk van art. 28 *buiten welke geen heil is* hier te lande de Geref. kerk vrijg. is, er wel op lijkt. Deze gedachte werd/wordt frequent uitgedragen (!) in onze kerkpers, zelfs door kerkelijke vergaderingen, dus zo klein en onbelangrijk zijn de enkelingen en groepjes ook weer niet. Vooral interesseert het mij of ds. Dekker met 'de gedachte dat er alleen in de vrijg. Geref. kerk gelovigen zouden zijn' bedoelt te zeggen: *natuurlijk zijn* er wel gelovigen buiten de kerk, waarmee hij verder zou gaan dan de uitspraken van Spakenburg, of dat hij slechts *veronderstelt* dat ze er zijn. Zelf heb ik steeds volgehouden dat de belijdenis 'buiten haar is er geen heil' ziet op de vergadering van art. 27 d.w.z. de kerk zoals zij wordt samengebracht uit de volken door alle tijden heen. Ds. Dekker zal zich mijn verrassing kunnen voorstellen toen ik ditselfde in de acta van Spakenburg las!

REACTIE

HET VRAAGSTUK VAN DE KERK NA HET SCHILDERJAAR

Reactie op het tweede artikel
van br. Ph. Roorda

Met genoeg ga ik nog een keer in op wat br. Roorda schrijft. M'n reactie op zijn vorig artikel was erop gericht dat we in de synode-uitspraken van Heemse en Spakenburg-Noord niet *meer* zouden lezen dan er staat.

Het stemt tot voldoening dat br. Roorda hier ruitelijk een vergissing toegeeft. Inderdaad, de synoden hebben niet gezegd: er zijn gelovigen buiten de kerk. Ze spreken op dat punt van de mogelijkheid, bijv. in deze vorm: de Here kan in zijn welbehagen nieuw leven werken buiten de grenzen van de kerk.

Ik vind het jammer dat br. Roorda nu doorslaat naar de andere kant, wat zijn waardering van de synode-uitspraken betreft.

Het is een feit, dat de bovengenoemde uitspraak niet is gedaan. Maar br. Roorda zegt nu: dit hebben de synoden niet *willen* uitspreken. Ze hebben niet verder *willen* gaan, aldus br. Roorda, dan het stellen van een mogelijkheid.

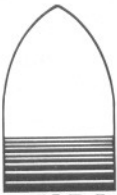
Hiermee suggereert hij dat er bij de synoden onwil is geweest om iets uit te spreken wat z.i. evident is en met blijdschap dient te worden opgemerkt. Gods Geesteswerk buiten de kerk.

Deze suggestie is echter opnieuw onjuist.

Uitspraken van kerkelijke vergaderingen moeten passen op de kwesties, die ter behandeling worden opgedragen. De genoemde synoden stonden niet voor de vraag: zijn er gelovigen buiten de kerk of zijn ze er niet. Ze moesten het gevoel van ds. Hoorn toetsen, namelijk dat we buiten de kerk geen gelovigen kunnen aantreffen die dan met artikel 28 en 29 NGB worden geroepen, zich te voegen bij de (ware) kerk. Daartegenover hebben ze gezegd: dat kan wél. Zeker ook daarvoor staan die artikelen in onze belijdenis. De Here kan vrijmachtig geloof en (kerkelijk) leven werken, waar Hij wil.

Hier is geen onwil geweest om meer te zeggen, maar de eenvoudige doelstelling die elke synode moet kennen, om in de opgedragen zaak de passende uitspraak te doen.

De door br. Roorda gesignaleerde ongerijmdheid (God bindt zich aan de kerk... Maar tegelijk bindt God zich

PASTORAAL
perspectief

T.M. Klapwijk
Op de grens
Over student, kerk en universiteit

Aan de universiteit word je opgeleid om kritisch te denken. In de kerk wordt eensgezindheid gevraagd. Hoe moet dat nu met die studenten? Zijn ze veroordeeld tot een dubbelrol? Een pastorale handreiking van een kritisch en betrokken wetenschapper.
141 pag., paperback, f 15,75

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100 - 15591

Drs. Wubbo Scholte
Leven met het onvolkomene
Over depressie en depressiviteit

Een fijngevoelig boekje over de problemen van depressieve mensen en hun omgeving. Met name het tere punt van de relatie tussen geloof en depressie wordt zorgvuldig besproken. Eigenlijk voor iedereen een onmisbaar boek.
96 pag., paperback,
2e druk, f 11,50
Verkrijgbaar in de boekhandel.

niet aan de kerk) ontstaat overigens door zijn weergave, die afwijkt van wat Heemse werkelijk heeft uitgesproken. In de *Acta* (I, p. 129) lezen we niet dat God *zich*, maar dat Hij *ons* aan de kerk en haar prediking heeft gebonden. Het is niet ongerijmd als daarop volgt: 'Maar zelf bindt Hij zich niet zo aan haar, dat Hij met zijn Woord en Geest nergens anders is...'

Br. Roorda stelt de vraag: Kunnen die (eventuele) gelovigen ook in concreto herkend worden als gelovigen? En dan weet hij zomaar mijn antwoord op die vraag. 'Volgens ds. Dekker niet'. Dit verwondert mij. Ik heb m'n vorige reactie erop nagelezen. Daar staat geen woord in over het al of niet herkennen van gelovigen buiten de kerk. Ook geen suggestie in die richting, dat dit onmogelijk zou zijn. Ik kan daar voor mezelf een heel ander boekje over open doen. Maar wat heeft het voor zin, op dit niveau publiek met elkaar te discussiëren?

Nog zoiets. Over de kerk. Br. Roorda schrijft: 'Ds. Dekker beroept zich op wat hij over deze materie als jongen geleerd heeft. Voor hem is tóen blijkbaar het laatste en definitieve woord daarover gesproken, ik vermoed: door prof. Schilder'. En dan volgt er een stuk over theologen die rustig de term 'onzichtbare kerk' gebruikt hebben; iets wat br. Roorda zelf nu juist niet wil. Maar: 'Als ds. Dekker zulke overwegende bezwaren heeft tegen deze term...' enz.

Nee, ik heb geen overwegende bezwaren geuit tegen deze term. Wie weten wil hoe die term bijv. door reformatoren is gebruikt, kan terecht in het overzicht bij H. Bavinck, *Geref. Dogmatiek*, deel IV, p. 270 vv (vierde druk). Wat ik gesteld heb is dit: br. Roorda lijkt met zijn spreken over het onderscheid tussen 'de kerk buiten welke geen heil is' (Mat. 16 : 18, NGB art. 27 etc.) en 'de kerk zoals wij haar in ambten, samenkomsten etc. kennen' in de buurt te komen van de *gedachte* aan een onzichtbare kerk. Een onzichtbare kerk met een grote K die dan door alle kerken met een kleine k heen zou zitten. Ik had ook kunnen zeggen: dichtbij de pluriformiteits-gedachte van Kuyper.

Daarvan heb ik in de kerk van de Vrijmaking afscheid genomen. Niet omdat K. Schilder voor mij het laatste en definitieve woord gesproken heeft. Wel omdat ik door het onderwijs van Schilder, Doekes, Veenhof, Visser en andere voorgangers de belijdenis over de kerk destijds in haar schriftuurlijke frisheid en concreetheid heb leren lezen; daar ben ik vandaag nog dankbaar voor, maar ik baseer me op Schrift en belijdenis.

Intussen praten we op een bepaald punt waarschijnlijk langs elkaar heen. Ik bedoel het punt van de *identiteit* tussen een trouwe plaatselijke kerk en de heilige algemene christelijke kerk van de 12 artikelen.

Daarmee bedoel ik niet, zoals br. Roorda meent, dat die twee grootheden samenvallen in getal, ruimte en tijd. Ik bedoel wel dat in elke trouwe plaatselijke kerk de identiteit wordt gevonden van de kerk der eeuwen, de gemeen-

te van Mat. 16 : 18. De identiteit die omschreven wordt in het apostolicum met de woorden: één, heilig, algemeen en christelijk.

Mijn zorg is werkelijk dat br. Roorda deze identiteit, ongewild, aan de concrete plaatselijke kerk zou ontzeggen, om die te reserveren voor de ons nu onbekende som van alle uitverkorenen.

Het persoonlijk woord van br. Roorda over zijn overtuigd behoren tot een Gereformeerde Kerk (vrijg.) aanvaard ik graag. Ik reageerde echter op de door hem onder woorden gebrachte gedachtengang.

Ik blijf met hem van mening verschillen over de taxatie van wat de synode van Spakenburg-Noord heeft uitgesproken. Dit wordt me opnieuw duidelijk bij het dilemma dat hij nu zo formuleert: 'Wordt door de synode een nieuwe Schriftuurlijke basis aangereikt voor samenwerking met mede-gelovigen? Of mag er in feite niet gesproken worden van mede-gelovigen buiten de kerk?'

Dit is m.i. geen juist dilemma, waarbij je zou kunnen zeggen: het is het één of het ander. Ik durf best te spreken over gelovigen buiten de kerk waarbij ze zich behoorden te voegen. Daarvoor hebben onze synodes duidelijk de ruimte open gehouden. Maar ze legden geen nieuwe basis, op grond van de Heilige Schrift, voor samenwerking op geloofsniveau in politieke partijen en dergelijke. Ze weerlegden een gevoel, waarbij het niet mogelijk zou zijn een Christusbelijder buiten de kerkgemeenschap te herkennen en die dan op te roepen tot de christelijke, d.i. ook de kerkelijke eenheid. Concreet: de eenheid van de kerk die in onze landen sinds de Reformatie uitgedrukt is en bewaard wordt in de drie formulieren van eenheid. Het kan zijn dat deze geloofseenheid in de komende tijd opnieuw geïndividualiseerd wordt tot een eenheid van gelovige personen in de samenleving; meer of minder los van de kerk die juist in deze eenheid vergaderd wordt (HC, antw. 54). Dat zal naar mijn gevoel geen winst betekenen. Maar daarvoor hebben onze synodes tot dusver geen basis aangereikt.

Vergun mij tenslotte nog een woord over de broederschap.

In het eerste artikel van br. Roorda bracht hij even ter sprake 'het verschijnen van het nieuwe blad *Reformanda*'. In zijn tweede artikel verwijst hij als terloops naar wat hij nú noemt: 'de recente botsing met de *Reformanda*-groep'.

Daar leg ik toch even de vinger bij, terwille van de broederschap. Ik ben geen lid van de bewuste vereniging. Ik heb wel gelezen, dat de oprichters beslist geen groepsvorming willen. Of ze daarin slagen, om dat te voorkomen, dat zal niet alleen van hen afhangen, maar ook van ons. Wij kunnen tot groepsvorming aanleiding geven, doordat we hen een groep noemen en ons vervolgens van hen isoleren. Iets daarvan ervaar ik in zo'n zinnetje: 'Ik verwijz slechts naar de recente botsing met de *Reformanda*-groep'. Dit is pijnlijk voor de broeders. Ze zijn dus al een

groep. En er is al een botsing geweest. Daarnaar hoeft slechts verwezen te worden. Ze zijn afgeschreven. Recent. Zo moeten we niet met elkaar omgaan.

Wat mij betreft: bevlogenheid over zoveel buitenkerkse mede-gelovigen wordt verdrietig getemperd, juist doordat buitenkerks zijn. Roeping van alle gelovigen is immers gehoorzaamheid aan het ene Woord van de ene Herder. vreugde aan de ene avondmaalstafel en eensgezind strijden voor het geloof dat eenmaal aan de heiligen overgeleverd is.

Laten we elkaar als mede-gelovigen binnen de kerk hie-raan maar houden, elkaar aanspreken op de Bijbel en op de door ons aanvaarde belijdenis. Maar elkaar wel als broeders erkennen en vasthouden.

T. Dekker

De redactie verklaart deze discussie op dit punt gesloten. Zij hoopt hier binnen niet al te lange tijd in ander ver-hand op terug te komen.

Extra nummers van De Reformatie...

...kunt u bestellen door overmaking van de kos-ten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reforma-tie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de **hosten** (incl. porto):

- 1 ex.: f 3,15
- 2 ex.: f 5,60
- 3 ex.: f 8,25
- 4 ex.: f 10,10
- 5 ex.: f 11,95

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

Het jachtseizoen op predikanten

In het *Gereformeerd Kerkblad* voor het midden van het land schreef ds. L. Douw een artikel over de wijze, waar-op momenteel de preekvoorziening geregeld wordt. Hier-voor bestaan geen plaatselijke of landelijke regels, zodat het in de praktijk vrij willekeurig toegaat. Ds. Douw schrijft dan:

Een en ander betekent niet dat we ons hij een algemeen onbe-vredigende situatie hoeuici neer te leggen.

En onbevredigend is her.

Want hoe is de situatie in het algemeen? De meeste preekver-zoeken worden telefonisch gedaan en slechts een enkele nog schriftelijk zoals dat enkele tientallen jaren geleden heel gewoon was.

Er zijn 'brutale' – of nee, laai ik zeggen – heel vrijmoedige en heel bescheiden bellers. De laatste groep zal niet gauw bellen wanneer redelijkerwijs verwacht kan worden dat de dominee nog in pyjama rondloopt of dat het predikantsgezin aan tafel zit voor één van de maaltijden. Ook de zaterdag waarop de predik-heren vaak de laatste hand aan de pre(e)k(en) leggen of soms – na een drukke week iiict onverwachte gebeurtenissen in de ge-meente – er nog een begin mee moeten maken, is niet een ge-schikte tijd.

Het beste is nog te proberen de man te bereiken 's morgens rond een uur of nepen of 's avonds tussen etenstijd en catechisatie, kerkeraadsvergadering of bezoeken in. Dit even terzijde.

Ongeregeld

In het algemeen was het nog niet zo erg lang geleden zó dat een preekvoorzienier tegen het eind van het jaar – of som.; ook aan het begin van het volgend jaar – voorziening zocht voor dat kom-end jaar.

Predikanten stelden in de regel dan pas hun preekrooster samen, waarbij rekening werd gehouden met vakantie en vrije zonda-gen.

Voor al voor jonge predikantsgezintien was en is het niet altijd gemakkelijk ver van te voren de vakantiedata vast te stellen en daaraan vast te zitten iiict het nog op hei beschikbaar zijn van een vakantieadres.

Emeriti-predikanten die nog in staat en bereid zijn te preken hadden en hebben uiteraard iets meer zondagen beschikbaar en zo iets meer speelruimte.

Door verschillende oorzaken was het echter de laatste jaren iiict zo gemakkelijk voor de preekvoorzieners alle preekgaatjes ge-vuld te krijgen.

De vrijmoedigen begonnen daarom steeds vroeger in her jaar te bellen. (Ik laat evcii buiten beschouwing de situatie van ge-meenten die op een willekeurige tijd van het jaar vacant worden en dan onverwachts voor iedere zondag voorziening moeten zien te vinden.)

Dit jaar begon bij mij in augustus de telefoon al te rinkelen in verband met preekverzoeken. Je zegt eerst 'nee' omdat je je preekrooster voor het volgend jaar nog niet klaar licht, want je wilt je niet op zo lange termijn van te voren vastleggen. Er kan zoveel gebeuren in zo'n lange periode. Van te voren plannen is goed en nodig. Maar – al is het 'Deo Volente' altijd vnii toepas-sing – er zijn grenzen. Evenwel, wanneer de telefoontjes blijven aanhouden en elkaar

verdringen, word je bijna geprest om je preek-oostei- voor het volgend jaar dan maar klaar te inakrn. Dat doe je dan.

En je noteert kris-kras de preekbeurten voor wie 'toevallig' de eerste dagen na het opstellen van dat preekrooster aan de lijn komt. En het rooster is – te hcginiien met de zomervakantie-maanden – eerder vol dan je zelf in de gaten hebt.

Intussen zijn in dit geval heel wat telefoontjes voor niets gepleegd door de vlugge vrijmoedige bellers. En de bescheiden bellers vissen achter liet net. Zij worden de dupe van de al maar vroeger 'op-jacht-gaanden' en van hen die zich zo vroeg laten 'vangen'. En zij moeten heel wat rijd en geld spenderen om nog iets ingevuld te krijgen. Wie er in ieder geval garen hij spint is de P.T.T.

Het is niet de enige verliespost voor de keiken.

Een vrij chaotische en onbillijke spreiding van preekbeurten is vaak tict resultaat van deze ongeregelde regeling.

Het kan gebeuren dat een predikant van boven de IJssel naar het zuiden van Gelderland of naar de provincie Utrecht rijdt en dat een collega uit die contreien heni in tegenovergestelde richting passeert om ergens ver voorbij Zwolle te gaan preken. Of ook dat een predikant uit liet westen rif midden van het land naar hei kerkelijk relatief dichtbezette oosten tuft. terwijl vacante gemeenten in het schaars bezette Noord-Holland keer op keer leedsdienst hebben. (Eén enkele keer leedsdienst is zeker geen ramp!) Het zal duidelijk zijn dat die lange autoritten niet bepaald bevorderlijk zijn voor tict milieu, waarvan wij juist als kerk belijden dat het Gods schepping is waarmee we als goede rentmeesters moeten omgaan.

Daar komt bij dat nog al wat onnóidige autokilometervergoeding door de kerken wordt uitbetaald die hij betere regeling heter besteed kon worden. Ook dat is ccii zaak van rentmeesterschap.

Bovendien: het onnódig jakkeren en vliegen over 's heren wegen is nu niet bepaald bevorderlijk voor de zondagsrust die toch al van alle kanten wordt aangetast door de vérgaande secularisatie. Ook iict bevorderlijk voor de zondagsrust van hen predikantsgezin.

Een betere regeling?

De constatering van al deze feiten is gemakkelijker dan ren in alle opzichten bevredigende regeling.

In welke richting moeten we het dan zoeken? Een kerkelijke bepaling, vastgesteld door de kerkelijke vergaderingen, liefst door de Generale Synode? Alstublieft niet! Het zou al gauw de vrijheid van de plaatselijke kerken en van de predikanten aantasten. Want een zekere marge en vrijheid zal er bij iedere regeling moeten blijven.

Een gemeente in het noorden mag hest eens proberen een k-paalde predikant uit liet zuiden te horen en omgekeerd. Een gc-iicentr wil (één van) haar vorige predikant(en) wel 's horen of één van de proffen aan de Theologische Universiteit.

En een predikant zal bij de 'weg te geven' zondagen zeker rekening mogen houden met daaraan vastgekoppeld familiebezoek of de plaats waar hij zijn vakantie denkt door te brengen, etc.

Er zijn tict van uitzonderingen dcikhaar. Maar dat hoeft geen vermindering te zijn om te streven naar een algemetie regeling die uat iiccr zakelijkheid en billijkheid in de preekvoorziening brengt.

Hei zou al een hele winst zijn wrinneer preekvoorzieners én predikanten zich aan enkele vuistregels hielden.

Mag ik een voorstel doen, met inachtneming van wat in het voorafgaande gezegd is over de iitzoideringen?

a. Vóór 1 september van een bepaald jaar worden dooi de preekvoorzieners geen preekverzoeken gedaan mei hei oog op het volgend jaar cri ook geen preekbeurten toegezegd door pre-

dikanten.

h. De eerste week van september worden alleen predikanten uit de eigen regio (classis, geografisch dichtbijgelegen gebied) benaderd eti de betreffende predikanten pcvci aan die verzoeken voorrang.

c. Vanaf de tweede week van september bellen de preekvoorzieners naar biiten de regio om de nop open gaatjes zo mogelijk ingevuld te krijgen.

De predikanten houden vanaf het begin wel één of meer zondagen in reserve – met name voor de zomervakantie – om vacante keiken in ghicdcii met weinig predikanten (b.v. Limburg, Noord-Brabant, Noord-Holland en Noord-Friesland) te helpen.

Voor predikanten en kerken die te begriipen bezwaren hebben legen het zolang van te voren maken van afspraken of opstellen van een rooster. zou liet aanvullend alternatief kunnen gelden, dat een collega, niet wie ik over deze dingen sprak, voorstelde: men houdt zich aan de regels a., b. en c. met dien verstande dat slechts afspraken worden gemaakt voor de eerste helft van hei volgend jaar – 7cg vanaf 1 maart – worden op dezelfde manier afspraken gemaakt voor de tweede helft van het jaar. De situatie is dan meer te overzieti. aldus inijn zegsman.

Het zijn enkele regels die aangevuld of op onderdelen gewijzigd kunnen worden. Ik geef ze graag voor beter.

Maai ik zou het op prijs **ellen wanneer het onderwerp 'preekvoorziening' door de keikelijke pers landelijk werd oppcpikt.

Het zou dan kutineri komen tot een soort crecode waaraan allen – zowel preekvoorzieners als predikanten – zich houden.

Dat moet toch kuincii zonder dwingende kerkelijke bepalingen. Het zou de eerde genoemde negatieve ontwikkelingen op dit gebied kunnen tegengaan. En het zou het kerkelijk leven – op dit punt – ten goede komen.

W.G. de Vries